

ΚΑΤΙ MARTON

Η ΚΑΓΚΕΛΑΡΙΟΣ

ΤΟ ΠΟΡΤΡΕΤΟ ΜΙΑΣ ΙΣΧΥΡΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

Μετάφραση:
ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΔΟΥΛΓΕΡΙΔΗΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Η καγκελάριας. Το πορτρέτο μιας ισχυρής γυναίκας**
ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: The Chancellor. The Remarkable Odyssey of Angela Merkel
Από τις Εκδόσεις Simon & Schuster, Ν. Υόρκη 2021
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Kati Marton
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Δημήτρης Δουλγερίδης
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Γιώργος Κασσιπίδης, Ειρήνη Χριστοπούλου
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Τζίνα Γεωργίου
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Σπυριδούλα Βονίτση

© Kati Marton, 2021
© Φωτογραφίας εξωφύλλου: Steffen Kugler/Bundesregierung
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2021

Πρώτη έκδοση: Οκτώβριος 2021

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-4228-0
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-4229-7

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.	PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
<i>Από το 1979</i>	<i>Publishers since 1979</i>
Έδρα:	Head Office:
Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση	121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Βιβλιοπωλείο:	Bookstore:
Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα	13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550	Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550

e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

KATI MARTON

Η ΚΑΓΚΕΛΑΡΙΟΣ

ΤΟ ΠΟΡΤΡΕΤΟ ΜΙΑΣ ΙΣΧΥΡΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

Μετάφραση: Δημήτρης Δουλγερίδης

*Στην κόρη μου,
Ελιζαμπεθ Τζένινγκς,
και στην Ιλόνα Φιτζπάτρικ Τζένινγκς,
και στην επόμενη γενιά*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η κόρη του πάστορα	11
1 Απέναντι στο ρεύμα	23
2 Μόνη στη Λειψία	41
3 Βερολίνο	47
4 1989	56
5 Η μαθητευόμενη	64
6 Επιτέλους στην καγκελαρία	85
7 Ο πρώτος της Αμερικανός πρόεδρος	103
8 Δικτάτορες	111
9 Η προσωπική ζωή	129
10 Σαν ετερόρρυθμη εταιρεία	143
11 Η Ευρώπη μιλάει γερμανικά τώρα	157
12 Ο πόλεμος στην Ουκρανία – «Πάρτε την Άνγκελα στο τηλέφωνο» ..	169
13 Το καλοκαίρι της Ριμ	187
14 Η χειρότερη εποχή	205
15 Ο Τραμπ στο προσκήνιο	214
16 «Κάτι έχει αλλάξει στη χώρα μας»	235
17 Επιτέλους, ένας σύμμαχος;	255
18 Προς το τέλος	267

ΕΠΙΛΟΓΟΣ	289
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	297
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	301
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	321
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ	329
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	331

Οι υποσημειώσεις ανήκουν στον μεταφραστή του βιβλίου εκτός αν δηλώνεται διαφορετικά.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η κόρη του πάστορα

Καταφτάνει αθόρυβα. Δεν υπάρχουν σειρήνες που σφυρίζουν, εκτυφλωτικά φώτα ή κουστωδία από συνοδούς για να αναγγείλουν την επίσκεψη της Άνγκελα Μέρκελ στο λιτό τουβλόχτιστο παρεκκλήσι του Πότονταμ, λίγο πιο έξω απ' το Βερολίνο. Το ελαφρώς σκυφτό περπάτημα είναι σκόπιμο: καθώς περνάει μπροστά από τα στασίδια, οι κάμερες των iPhone ανοίγουν κι εκείνη –η γυναίκα που απεχθάνεται να τη στοχεύουν οι κάμερες– χαμογελάει ανεκτικά. Αυτοί είναι οι άνθρωποί της. Μολονότι η εκκλησία βρίσκεται κοντά στην πρωτεύουσα, αυτή εδώ είναι μία «φυλή» διαφορετική από τους γκουρού του Βερολίνου, με τους οποίους περνά τις περισσότερες ημέρες της κατά την άσκηση των καθηκόντων της. Ο πατέρας της υπήρξε πάστορας σε μια παρόμοια λιτή ενοριακή εκκλησία, κι αυτό το νοτισμένο φθινοπωρινό απόγευμα ο οίκος της προσευχής προσφέρει προσωρινό καταφύγιο από τις αναταράξεις της τέταρτης και τελευταίας θητείας της. Οι μέρες που ξεκλέβει στη γενέθλια επαρχία του Βρανδεμβούργου –με περιπάτους στο γειτονικό δάσος– γίνονται ολοένα και σπανιότερες. Η Άνγκελα Μέρκελ είναι πολύ απασχολημένη σώζοντας τον κόσμο.

Τη βραδιά εκείνη, καθώς φτάνει στο Ομπερλινκίρχε, περιτριγυρισμένη από ανθρώπους που νιώθει σαν οικογένειά της, η 63χρονη καγκελάριος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας επιτρέπει στον εαυτό της να ξεφύγει από τη φρουρά της. Φοράει τη «στολή» της: σακάκι (βαθυπράσινο απόψε), μαύρο παντελόνι, μαύρα φλατ παπούτσια. Κάθεται μπροστά από την Αγία Τράπεζα, σε μια καρέκλα με ίσια πλάτη, με τα ακροδάχτυλα μόλις να αγγίζονται – μία χειρονομία προσευχής τόσο οικεία στους Γερμανούς, ώστε υπάρχει πλέον και emoji γι' αυτήν. «Όταν ήμουν παιδί, οι καμπάνες της εκκλησίας χτυπούσαν κάθε πρωί και ξανά στις έξι το απόγευμα. Μου λείπει αυτό», λέει προς το ήσυχο ακροατήριο, που εκτιμά αυτή τη σπάνια προσωπική αναφορά της απολύτως συγκρατημένης καγκελαρίου. Για μια στιγμή το

χαμόγελό της, όχι το ψεύτικο χαμόγελο-καρμπόν των πολιτικών, σβήνει τις βαθιές αυλακώσεις στο πρόσωπό της. Τα προηγούμενα χρόνια ο κόσμος της πρώτης καγκελαρίου στην ιστορία της Γερμανίας σημαδεύτηκε από κοινωνικές και πολιτικές αναταράξεις. Αντιμέτωπη με το διογκούμενο κύμα του λαϊκισμού παγκοσμίως, η Μέρκελ στοχοποιήθηκε από ακροδεξιούς εξτρεμιστές, που μπήκαν στο γερμανικό Κοινοβούλιο (Μπούντεσταγκ) για πρώτη φορά από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*. Αλλά ήταν επίσης πρόσφατο το σοκ από την είσοδο ενός Αμερικανού λαϊκιστή στον Λευκό Οίκο, ο οποίος επαινούσε τον Βλαντίμιρ Πούτιν – τη νέμεση της Μέρκελ στη Μόσχα.

«Την πρώτη μέρα στο σχολείο, οι μαθητές καλούνταν να πουν όρθιοι το επάγγελμα των γονιών τους», συνεχίζει, φωτίζοντας τον τρόπο που μεγάλωνε το παιδί ενός πάστορα στην αθειώτικη Ανατολική Γερμανία. «Πες ότι είσαι “οδηγός”», θυμάται να τη συμβουλεύουν οι συμμαθητές της, ένα επάγγελμα πιο φιλικό στους προλετάριους σε σχέση μ’ εκείνο του ιερέα. Άλλωστε, οι δυο λέξεις ακούγονται σχεδόν το ίδιο στα γερμανικά**. «Πάστορας», απάντησε τελικά στον δάσκαλο.

Δε χρειάζεται να εξηγήσει στο ακροατήριό της πόσο επικίνδυνη μπορούσε να είναι η ειλικρίνεια στην πρώην Ανατολική Γερμανία. Ακόμη και τα παιδιά έπρεπε να καταβάλλουν προσπάθεια, ώστε να περνούν απαρατήρητα από το κράτος-παντελόπη. Η διεύδυση της Στάζι στην κοινωνία ήταν βαθύτερη και ευρύτερη από την προγενέστερή της, την Γκεστάπο. Το Υπουργείο Κρατικής Ασφάλειας απασχολούσε 173.000 υπαλλήλους, συμπεριλαμβανομένων των πληροφοριοδοτών, όταν στο Τρίτο Ράιχ απασχολούνταν 7.000. Υπήρχε, λοιπόν, ένας πληροφοριοδότης ανά 63 άτομα. «Προφανώς, αυτή η παιδική ηλικία διαμόρφωσε τη ζωή μου», λέει κάποια στιγμή η Μέρκελ προσφέροντας –ίσως ακούσια– το κλειδί για το ποια είναι, πώς διατήρησε την εξουσία για δεκαέξι χρόνια και γιατί παραμένει αινιγματική προσωπικότητα στην πατρίδα της και βέβαια στον υπόλοιπο κόσμο.

Επιστρέφοντας στο παρόν, ο πάστορας Ματίας Φιχτμίλερ ρωτάει εάν η καγκελάριος διαβάσει τα βιβλία που γράφονται γι’ αυτήν. «Ναι, αλλά δεν αναγνωρίζω τον εαυτό μου!» Το γέλιο των ενοριτών ενώνεται με το δικό της. «Έχω καταστήσει σαφές ότι υπάρχουν όρια, έτσι ώστε ορισμένοι τομείς της

* Στις εκλογές που έγιναν τον Σεπτεμβρίου του 2017, το κόμμα «Εναλλακτική για τη Γερμανία» (AfD) ήταν τρίτο σε εθνικό επίπεδο με 12,6%. Στο ομόσπονδο κράτος της Σαξονίας αναδείχτηκε πρώτο, ξεπερνώντας το CDU της Άνγκελα Μέρκελ, συγκεντρώνοντας 27% έναντι 26,9%.

** Η συγγραφέας υπονοεί τις λέξεις «Fahre» (φάρεο) και «Pfarrer» (πφάρεο).

ζωής μου να μην είναι προσιτοί στο κοινό». Εξηγεί ξεκάθαρα πως οτιδήποτε ξεφεύγει από τον θεσμικό της ρόλο δεν αφορά κανέναν άλλο. Αυτή η μυστικότητα συνιστά πλέον «άρθρο πίστεως» για το επιτελείο της. Δεν έχουν γίνει ποτέ διαρροές ούτε έγραψε κανείς απομνημονεύματα, είτε πρώην υπάλληλος είτε έμπιστος σύμβουλος, στη διάρκεια των δεκαέξι χρόνων της στην καγκελαρία. Οι απολύτως πιστοί συνεργάτες της είναι υπερπροστατευτικοί γι' αυτή τη γυναίκα, στο γραφείο της οποίας τα περισσότερα μέλη υπηρετούν επί δεκαπέντε συνεχόμενα χρόνια. «Είστε όλοι ακόμη εδώ;» ρώτησε ενθουσιασμένος ο Μπαράκ Ομπάμα όταν, κατά τη διάρκεια επίσκεψής του στο Βερολίνο, είδε την ομάδα της Μέρκελ σχεδόν αμετάβλητη από τότε που ανέλαβε ο ίδιος την προεδρία το 2008.

Ύστερα από τόσα χρόνια οι Γερμανοί δεν έχουν κουραστεί από την εικόνα, τη φωνή ή την ηγεμονική φυσιογνωμία της – ακριβώς επειδή η Μέρκελ δεν είναι δεσποτική. Την εξέλεξαν τρεις φορές, και μάλιστα με άνετη διαφορά ψήφων, παρά το γεγονός ότι γνωρίζουν λίγα για την προσωπική ζωή της, εκτός απ' την αίσθηση βέβαια ότι δε ζει και τόσο διαφορετικά από εκείνους. Μια φορά στις τόσες μπορούν να τη δουν με επίσημο ένδυμα στο Φεστιβάλ Βάγκνερ του Μπαϊρόιτ, αλλά και να ψωνίζει στο παντοπωλείο. Έχει «διαβάσει» σωστά τους προκατόχους της, όπως τον Χέλμουτ Κολ –ο οποίος παρουσίαζε τη σύζυγο και τα παιδιά του ως την τέλεια γερμανική οικογένεια, ώσπου η γυναίκα του αυτοκτόνησε και οι γιοι του αποξενώθηκαν– ή τον ήρωα του Ψυχρού Πολέμου Βίλι Μπραντ, για τον οποίο αποκαλύφθηκε αργότερα ότι υπέφερε από κατάθλιψη και εθισμό στο σεξ.

Κατά καιρούς, η προάσπιση της ιδιωτικότητάς της αγγίζει τα όρια της εμμονής. Δεν κρατάει ημερολόγιο, δε χρησιμοποιεί email και στέλνει απλώς σύντομα μηνύματα, όταν χρειάζεται. Η δημοσιοποίηση από συνεργάτη της ακόμη και μιας φαινομενικά ασήμαντης λεπτομέρειας για την ιδιωτική της ζωή μπορεί να τερματίσει τη σχέση τους. Ένας πολιτικός φίλος δεν ξανακέρδισε ποτέ την εμπιστοσύνη της ύστερα από την αποστολή ενός email τεσσάρων λέξεων: «Ευχαριστώ για την υπόδειξη, ΑΜ».

Στις απόπειρές τους να διαπεράσουν το αίνιγμα «Άνγκελα Μέρκελ», οι εξωτερικοί παρατηρητές καταφεύγουν ενίοτε σε παραδοξότητες. Πάρτε, για παράδειγμα, αυτή την ανάλυση της *Die Zeit*, μιας έγκριτης εβδομαδιαίας εφημερίδας*: «Ενώ η Μέρκελ μιλάει στο ZDF [τη γερμανική κρατική τηλεόραση]

* Ένα από τα πληρέστερα εβδομαδιαία έντυπα, με φιλελεύθερη οπτική στην κοινωνική πολιτική και κεντροαριστερή στην οικονομία. Έχει ασκήσει κατά καιρούς εποικοδομητική κριτική στις κυβερνήσεις Μέρκελ.

μαζί με άλλους καλεσμένους, αγγίζει το πάνω κουμπί στο σακάκι της. Δεν το φέρνει μπροστά και πίσω, αλλά διαγράφει κύκλο με σταθερό ρυθμό. Όταν η καγκελάριος είναι υπό μεγάλη πίεση, αγγίζει συνέχεια τον αντίχειρα με τον δείκτη. Οι κύκλοι, από την άλλη, σημαίνουν σιωπηλή αυτοσυγκέντρωση». Κατά τη διάρκεια συνεντεύξεων Τύπου σε ξένες πρωτεύουσες, «η ανυπομονησία της για τον οικοδεσπότη είναι εμφανής από τη συχνότητα με την οποία κοιτάζει τον σωρό με τα χαρτιά του».

Ορισμένα εμφανή χαρακτηριστικά μοιάζουν περισσότερο βάσιμα: το γερό κεφάλι και τα ορθάνοιχτα μάτια που δήλωναν δυσπιστία, όταν στην πρώτη συνάντησή της με τον Ντόναλντ Τραμπ, ο τελευταίος σχολίασε: «Έχουμε κάτι κοινό, Άνγκελα. Και τους δυο μάς παρακολουθούσαν [οι άνθρωποι του Ομπάμα]»· το χαρακτηριστικό γύρισμα των ματιών, όταν σε μια συνέντευξη Τύπου ρωτήθηκε εάν «εμπιστευόταν» τον πληθωρικό Ιταλό πρωθυπουργό Σίλβιο Μπερλουσκόνι, κι όταν ο Βλαντίμιρ Πούτιν στράφηκε προς το μέρος της για να της εξηγήσει με ανδρική συγκατάβαση, λες και η ίδια είχε άγνοια· ή τα μάτια της και πάλι, «μαλακωμένα» από τη συγκίνηση, πιθανότατα και ελαφρώς δακρυσμένα, όταν αποχαιρετούσε τον Ομπάμα το 2016.

Είναι κρίμα ως έναν βαθμό το γεγονός ότι –όσο επωφελής κι αν υπήρξε για την πολιτική της μακροημέρευση– η αξιοθαύμαστη αυτοπειθαρχία της αναγκάζει τους δημοσιογράφους να διαβάσουν κάθε κίνηση των ματιών της ή κάθε τικ – και είναι κρίμα επειδή για να κατανοήσουμε την εποχή μας, χρειάζεται να κατανοήσουμε την Άνγκελα Μέρκελ. Στη συγκυρία της παγκόσμιας πολιτικής και κοινωνικής αναταραχής, κανένας άλλος ηγέτης ή άλλη ηγέτιδα της διεθνούς σκηνής δεν έχει προσατέψει πιο δραστικά τη φιλελεύθερη δημοκρατική τάξη του μεταπολεμικού κόσμου όσο αυτή, αντιμετωπίζοντας επιθετικούς απολυταρχικούς ηγέτες από τον Πούτιν ως τον Τραμπ. Έχει μεταμορφώσει τη Γερμανία σε ηγετική δύναμη της Ευρώπης –τόσο σε οικονομικό όσο και σε ηθικό επίπεδο– αλλά και σε έθνος μεταναστών, καθώς έχει υποδεχθεί ένα εκατομμύριο πρόσφυγες από τη Μέση Ανατολή.

Πώς αυτό το αουτσάιντερ –Ανατολικογερμανίδα, επιστήμων, γυναίκα σ' ένα ευρωπαϊκό κράτος που δεν είχε ποτέ βασίλισσα– κατάφερε να τα πετύχει όλα αυτά; Πώς μια πολιτικός με λόγο τόσο λιτό όσο και η εμφάνισή της κέρδισε τέτοια εξουσία και διάρκεια στην ψηφιακή εποχή μας, όπου ο χρόνος προσήλωσής μας συρρικνώνεται ολοένα και περισσότερο; Η προσωπική ευφυΐα και η σκληρή δουλειά είναι σίγουρα μέρος της εξήγησης. Σε μια χώρα όπου οι παππούδες μπορούν ακόμη να θυμούνται παρελάσεις με πυρσούς και πλήθη να φωνάζουν το όνομα ενός δημαγωγού με μια φωνή, το άχρωμο στιλ ομιλίας της υπήρξε συχνά πλεονέκτημα. Όταν ο επικεφα-

λής του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, Πασκάλ Λαμί, την παρακάλεσε για «λίγη ακόμη ποιητικότητα» στις ομιλίες της, η Μέρκελ αντέκρουσε: «Δεν είμαι ποιήτρια». Η ήρεμη, αναλυτική προσέγγισή της για τα γεγονότα, που διαμορφώθηκε στα χρόνια σπουδών της Φυσικής, της επέτρεψε να αποκτήσει μια μακρόπνοη οπτική για τη διακυβέρνηση. «Σκέφτομαι μια κατάσταση ξεκινώντας από το τέλος – από το επιθυμητό αποτέλεσμα και πηγαινόντας αντίστροφα... Εκείνο που μετράει είναι αυτό που θα καταφέρουμε σε δύο χρόνια, όχι αυτό που θα διαβάσουμε αύριο στις εφημερίδες», έχει δηλώσει. Δεν ασκεί την πολιτική των υπαινιγμών ή της δολοφονίας χαρακτηρισμών, ούτε πέφτει στην παγίδα όσων το κάνουν. «Απλώς δεν παίζει το παιχνίδι τους. Γνωρίζει καλά πότε της λένε ψέματα ο Πούτιν ή ο Τραμπ», έχει παρατηρήσει ο πρώην Γερμανός πρόεδρος Γιόαχιμ Γκάουκ. Στις περισσότερες περιπτώσεις αδιαφορούσε για τις ανακρίβειές τους και ασκούσε πίεση μέσω της δικής της ατζέντας.

Για όσα κατάφερε παραμένοντας στην κορυφή της εξουσίας, έπρεπε να είναι δυναμική και αποφασισμένη – χωρίς οι αρετές αυτές να βγάζουν μάτι.

Σε αρκετά ευαίσθητα ζητήματα πέτυχε δουλεύοντας *πλαγίως* – με έμμεσο τρόπο και χωρίς να τραβάει την προσοχή πάνω της. Το γεγονός ότι υπήρξε διαzeugμένη προτεστάντισσα από την Ανατολική Γερμανία και ζούσε με τον εραστή της, όταν ανέβηκε στην ιεραρχία του κεντροδεξιού, χριστιανικού, πολιτισμικά συντηρητικού και πατριαρχικού CDU (Τσε Ντε Ου) είναι απόδειξη για την ικανότητά της να κρατάει τα φώτα μακριά. Με ένα ανεπαίσθητο άγγιγμα έχει μεταμορφώσει τη Γερμανία σε μια κοινωνία περισσότερο φιλελεύθερη. Μετά τον διορισμό του Γκίντο Βεστερβέλε, του πρώτου ανοιχτά γκέι υπουργού Εξωτερικών, το 2009, μίλησε με τα καλύτερα λόγια για τον σύζυγό του και τον έρωτά τους – χωρίς, ωστόσο, να δηλώνει ξεκάθαρα στήριξη στον γάμο ομοφύλων. Όταν η Γερμανία ψήφισε για την ισότητα του γάμου των ομόφυλων ζευγαριών οκτώ χρόνια αργότερα, συμβούλεψε το συντηρητικό κόμμα της να ψηφίσει κατά συνείδηση, παρά να ακολουθήσει την επίσημη γραμμή εναντίον του γάμου. Μ' αυτό τον τρόπο, χωρίς ομιλίες ή ντιρεκτίβες από την καγκελάριο, πέρασε ως νόμος του κράτους.

Χρησιμοποίησε την ίδια τακτική ώστε να διευρύνει τις ευκαιρίες για τις γυναίκες. Όταν ο επικεφαλής της ακροδεξιάς «Εναλλακτικής για τη Γερμανία» (με το ακρωνύμιο AfD) είδε πολλές γυναίκες γύρω από την καγκελάριο, αναφώνησε: «Δεν έχουν μείνει άντρες στο CDU;» Η στενή σύμβουλος της Μέρκελ, Έβα Κρίστιανσεν, ψιθύρισε τότε «Νικήσαμε!» και η Μέρκελ χαμογέλασε αινιγματικά. Έχει αποδείξει επανειλημμένα πόσα μπορεί να καταφέρει μία ηγέτιδα *σιωπηλά*, χωρίς να κομπάζει για τα επιτεύγματά της.

Μέρος της πολιτικής ιδιοφυΐας της είναι να αναγνωρίζει τις καλές ιδέες απ' όπου κι αν προέρχονται. «Έχει ήδη εφαρμόσει το πρόγραμμα των αντιπάλων της για την ενέργεια, την παιδική πρόνοια, τον γάμο ομόφυλων και τα δικαιώματα των γυναικών», λέει ο πρώην σοσιαλδημοκράτης υπουργός Πολιτισμού, Μίχαελ Νάουμαν. Αυτός είναι επίσης ένας έξυπνος τρόπος να αποπλίζεις δυνητικούς αντιπάλους. «Η Άνγκελα είναι πολύ επιδέξια στο να οικειοποιείται οποιοδήποτε ζήτημα από τη στιγμή που γίνεται δημοφιλές», λέει ο Γκάουκ, ένας γοητευτικός ογδοντάχρονος που μοιάζει απίστευτα με τον εκλιπόντα Αμερικανό ηθοποιό Τζέιμς Γκάρνερ. «Γι' αυτό και αντίπαλα πολιτικά κόμματα φοβούνται να συμμετάσχουν σε κυβερνητικό συνασπισμό μαζί της». Βέβαια, ο φόβος για τέτοιου είδους ιδιοποιήσεις προγραμμαμάτων δεν έχει αποτρέψει τελικά τον σχηματισμό συνασπισμών, ώστε να παραμείνει το CDU στην εξουσία για δεκαέξι χρόνια – αν και, όπως θα δούμε, η διαδικασία ήταν επίπονη κατά καιρούς.

Άλλο ένα «κλειδί» που ερμηνεύει την πολιτική μακροημέρευσή της είναι η ακόρεστη φιλοπεριεργεία της. Στην έβδομη δεκαετία της ζωής της, ενθουσιάζεται ακόμη με οτιδήποτε καινούργιο και ενδιαφέρον. Όλα την εμπνέουν: οι άνθρωποι, τα γεγονότα, η Ιστορία, τα προβλήματα προς επίλυση, οι εντάσεις που πρέπει να σβήσουν. Αλλά πέρα από την αγάπη για την πρόκληση, ποιο είναι το *κίνητρό* της; «Η εξουσία, η εξουσία, η εξουσία» («Macht, Macht, Macht»), είχε πει κάποτε ο μέντοράς της Χέλμουτ Κολ. Η Μέρκελ διδάχτηκε από πανίσχυρους άντρες, και ο Κολ, καγκελάριος της ενωμένης Γερμανίας από το 1990 ως το 1998, ήταν ένας από τους πολλούς πολιτικούς που το πλήρωσαν με την ίδια τους την καριέρα, όταν υποτίμησαν τη γυναίκα, την οποία εκείνος κάποτε αποκαλούσε κορίτσι του – «Mädchen». Με λιγοστά γυναικεία πρότυπα –ανάμεσά τους, τη Ρωσίδα αυτοκράτειρα Μεγάλη Αικατερίνη και την Πολωνογαλλίδα χημικό Μαρί Κιουρί–, χωρίς κανένα κύκλωμα να την υποστηρίξει, η Μέρκελ έπρεπε να εφεύρει τον εαυτό της ως πολιτικό. «Η διεκδίκηση του κύρους είναι κάτι που πρέπει να μάθεις ως γυναίκα. Χωρίς την εξουσία δεν μπορείς να καταφέρεις πολλά», έχει πει. Αλλά το ύφος εξουσίας που έχει καλλιεργήσει δε μοιάζει με κανένα άλλο.

Με τη συμπεριφορά της υπονοεί ότι η ύβρις είναι αντρική αδυναμία. Μια γυναίκα σε θέση ισχύος έχει να κάνει περισσότερα πράγματα απ' το να τρέφει τον εγωισμό της. Μερικές φορές, ωστόσο, λογοκρίνοντας το *εγώ* της, έχανε την ευκαιρία να συνδεθεί με ανθρώπους σε προσωπικό επίπεδο. Το 2009, με τον Πολωνό πρωθυπουργό Ντόναλντ Τουσκ στο πλευρό της, απευθύνθηκε σε συγκεντρωμένους στο Αμβούργο. Ούτε μία φορά δεν ανέφερε ότι είχε

γεννηθεί στην πόλη και ο παππούς της στην Πολωνία. Οι περισσότεροι πολιτικοί θα είχαν αρπάξει μια τέτοια ευκαιρία για να ταυτιστούν με το ακροατήριό τους. Στα τελευταία χρόνια της θητείας της αυτή η τάση, να αποπροσωποποιεί την ηγετική συμπεριφορά, ερχόταν αντιμέτωπη με την εμφάνιση χαρισματικών ηγετών παγκοσμίως.

Αυτό δε σημαίνει ότι της λείπει το ισχυρό εγώ. Αν ίσχυε κάτι τέτοιο, δε θα είχε επιδιώξει την πολιτική καριέρα. Όταν κάποτε ρωτήθηκε ποιο ήταν το πρότυπο ζωής της, απάντησε: «Ο εαυτός μου, όσο πιο συχνά γίνεται». Παράλληλα, αναδιαμόρφωσε την ιδέα για το πώς μοιάζει, ακούγεται και συμπεριφέρεται η γυναίκα στην εξουσία. Κι όμως, το αίνιγμα γίνεται μεγαλύτερο όσο πλησιέστερα το εξετάζει κανείς. Είναι η ισχυρότερη γυναίκα στην παγκόσμια σκηνή – αλλά διστάζει να αυτοχαρακτηριστεί φεμινίστρια. Μία απολύτως επιτυχημένη πολιτικός, που προτιμά την παρέα μουσικών, τραγουδιστών, ηθοποιών και συγγραφέων. Στην εποχή των φλύαρων ηγετών, εκείνη είναι χαμηλών τόνων.

Δεν είναι ακριβώς αυτή που νομίζουμε. Στην πραγματικότητα, η Άνγκελα Μέρκελ απέχει πολύ από την εικόνα της καθωσπρέπει και σοβαρής γυναίκας που εκπέμπει στον κόσμο. Ως έφηβη που παγιδεύτηκε πίσω από το Σιδηρούν Παραπέτασμα, έχει δηλώσει ότι όνειρό της ήταν «να δει τα Βραχώδη Όρη και να βολτάρει με αυτοκίνητο ακούγοντας Μπρους Σπρίνγκστιν». «Είναι απίστευτα αστεία», προσθέτει ο πρώην Αμερικανός πρόεδρος στη Γερμανία και νυν κυβερνήτης του Νιου Τζέρσεϊ, Φίλιπ Μέρφι. Σε πείσμα των δεκαετιών που έχει διανύσει στην παγκόσμια πολιτική σκηνή, δεν έχει χάσει το ταλέντο να είναι κανονική. Όπως εξηγεί ο συμπατριώτης της, Ντάβιντ Γκίλ, πρώην Ανατολικογερμανός και νυν γενικός πρόξενος στη Νέα Υόρκη: «Εάν ξεκινούσατε τη ζωή σας εκεί όπου ξεκίνησε η ίδια, πίσω από το Τείχος –το οποίο πιστεύαμε ότι ήταν μόνιμο–, δε θα το ξεπερνούσατε ποτέ. Άλλοι μπορεί να ξεχνούν από πού προέρχεται, αλλά η Άνγκελα Μέρκελ όχι».

Κατά τη διάρκεια της ενήλικης ζωής της, άντεξε χάρη στη φωτογραφική μνήμη της, την επίκτητη επιστημονική ικανότητα να αναλύει τα προβλήματα στα δομικά χαρακτηριστικά τους και στην απεριορίστη όρεξη για δουλειά. Σ' αυτές τις αρετές προστίθενται το γεγονός ότι δεν έχει ανάγκη από ώρες ύπνου (πέντε το πολύ) και η γερή της κράση. Ως παιδί άργησε να περπατήσει και σ' εκείνη την ηλικία έπεφτε συχνά ή είχε τραυματισμούς. Αλλά στην έβδομη δεκαετία της ζωής της, μόνο και μόνο από καθαρή θέληση, μπορεί να κάνει πεζοπορία για έξι ώρες χωρίς διάλειμμα. Από αυτές τις δυνάμεις – με άλλες γεννήθηκε, άλλες τις απέκτησε – πηγάζει μία ακλόνητη αυτοπεποί-

θηση που συχνά βραχυκυκλώνει τους ομολόγους της και έχει οδηγήσει στην εντυπωσιακή μακροημέρευσή της ως καγκελαρίου.

Ύστερα από τη συνομιλία με τον πάστορα, η Άνγκελα Μέρκελ γυρίζει μέσα στο παρεκκλήσι συζητώντας άνετα με τους καλεσμένους, τους σερβιτόρους και τις σερβιτόρες. Ορισμένοι από αυτούς, μέλη της ενοριακής κοινότητας, πάσχουν από σύνδρομο Down ή αναπηρίες. Έχοντας μεγαλώσει με τη συντροφιά απόρων, που αποτελούσαν σημαντικό κομμάτι της ενορίας του πατέρα της, η καγκελάριος δείχνει πολύ άνετη, δοκιμάζοντας ενθουσιασμένη τα καναπεδάκια που έχουν ετοιμάσει.

Το κλειδί για τα επιτεύγματά της και, στην πραγματικότητα, για την ταυτότητά της βρίσκεται σ' εκείνο το ξεκίνημα. Το να επιβιώσεις από το αστυνομικό κράτος της Ανατολικής Γερμανίας, όπως έκανε η Μέρκελ, είναι από μόνο του κατόρθωμα και προσφέρει την ερμηνεία για την προσωπική και πολιτική ανθεκτικότητά της. Σ' αυτό το πρώτο μισό της ζωής της γεννήθηκε το αντίθετο μιας ιδεαλίστριας. Η Μέρκελ δεν πιστεύει ότι το τόξο της Ιστορίας κλίνει προς τη δικαιοσύνη*. Αντιθέτως, είναι μια οπτιμίστρια που πιστεύει στην πολιτική των έργων, κατανοώντας ταυτόχρονα την ανθρώπινη αδυναμία. Την τελευταία περίοδο της στην καγκελαρία αναφέρθηκε επανειλημμένως σε πολιτισμούς που εξαφανίζονται, επειδή δεν μπορούν να προστατέψουν την ελευθερία και την ασφάλειά τους. Μία από αυτές τις περιπτώσεις ήταν η πτώση της Αυτοκρατορίας των Ίνκα, ενώ πιο πρόσφατα επικαλέστηκε την Ειρήνη του Άουγκσμπουργκ το 1555**, ένα ειρηνικό διάλειμμα κατά τη διάρκεια των αιματηρών θρησκευτικών πολέμων στην Ευρώπη του 16ου και 17ου αιώνα. Ύστερα από αυτή την περίοδο ειρήνης, μια νέα γε-

* «Το τόξο του ηθικού σύμπαντος είναι μακρύ, αλλά κλίνει προς τη δικαιοσύνη». Φράση του Μάρτιν Λούθερ Κινγκ, που επαναλάμβανε ο Ομπάμα, η οποία προέρχεται από μια ευρύτερη φράση του θεολόγου Θίοντορ Πάρκερ (1810-1860), που είχε ταχθεί κατά της δουλείας.

** Η συνθήκη που υπογράφηκε μεταξύ του Καρόλου Ε΄ της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και της Ένωσης του Σμαλκάλντεν των λουθηρανών πριγκίπων, στις 25 Σεπτεμβρίου 1555 στην αυτοκρατορική πόλη του Άουγκσμπουργκ. Έθετε τέλος στη θρησκευτική διαμάχη και νομιμοποιούσε τη συνύπαρξη του ρωμαιοκαθολικισμού και του λουθηρανισμού, επιτρέποντας στους ηγέτες να επιλέξουν είτε τη μία είτε την άλλη ως επίσημη θρησκεία του κράτους τους, βάσει της αρχής «cuius regio, eius religio» («όποιου είναι το βασίλειο, εκείνου και η θρησκεία»). Το σύστημα κατέρρευσε στις αρχές του 17ου αιώνα και ήταν μία από τις αιτίες του Τριακονταετούς Πολέμου (1618-1648).

νιά χωρίς αναμνήσεις από τη φρίκη του πολέμου ξανακύλησε σε καταστροφικές συγκρούσεις, καταλήγοντας στον αφανισμό του ενός τρίτου του γερμανικού πληθυσμού.

Εβδομήντα έξι χρόνια έχουν περάσει από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά το ερώτημα στοιχειώνει τη Γερμανία μέχρι σήμερα: Μπορεί ένα κράτος που δημιούργησε το Άουσβιτς και βιομηχανοποίησε την πλέον αδίστακτη, αποτελεσματική και συστηματική γενοκτονία της Ιστορίας να γίνει κανονικό; Η Άνγκελα Μέρκελ θα απαντούσε πιθανότατα θετικά – υπό προϋποθέσεις. *Ναι, αλλά μόνο εάν* η Γερμανία συνεχίσει να αναλαμβάνει την ευθύνη ως αυτουργός ενός από τα σκοτεινότερα κεφάλαια της παγκόσμιας Ιστορίας. Ήταν αποφασισμένη να το επιχειρήσει υπό τη δική της ηγεσία. Ως κόρη πάστορα πιστεύει στο αθόρυβο και διαρκές έργο της καθημερινής σωτηρίας.

Το πορτρέτο που διαβάζετε –ανθρώπινο και όχι τόσο πολιτικό– έχει στόχο να απαντήσει γιατί η κόρη του πάστορα, ένα αυτουσάιντερ, έγινε η πιο ισχυρή γυναίκα στον κόσμο. Γράφοντας το βιβλίο, αναζήτησα «κρυμμένες» και λιγότερο γνωστές συνεντεύξεις που η Άνγκελα Μέρκελ έδωσε από το 1990 –όταν ως 35χρονη φυσικός πρωτοπήκε στην πολιτική– μέχρι το 2005, οπότε εξελέγη πρώτη καγκελάριος της Γερμανίας. Συμπλήρωσα αυτές τις συνεντεύξεις –πολλές εκ των οποίων δεν είχαν δημοσιευθεί μέχρι πρότινος στα αγγλικά– με αποσπάσματα από ιδιωτικές συζητήσεις με πολιτικούς, φίλους και συνεργάτες, έτσι ώστε να αποτελούν πλέον το DNA της αφήγησης. Αρκετοί άνθρωποι απ' τον στενό της κύκλο θέλησαν να μου μιλήσουν –υπό τον όρο της ανωνυμίας–, παρακάμπτοντας την παροιμιώδη ανάγκη της για έλεγχο. Οι δικές μου συναντήσεις μαζί της, ήδη από το 2001, αν και δεν ήταν επίσημες συνεντεύξεις, συνέβαλαν στην οικειότητα και στην κατανόηση του προσώπου.

Έχοντας ζήσει την παιδική μου ηλικία στην Ουγγαρία, κράτος-δορυφόρο του πρώην Ανατολικού Μπλοκ, όπως και η γενέτειρά της Μέρκελ, μπορούσα να την κατανοήσω. Ειδικά τη μεγάλη επιφυλακτικότητά της στη δημόσια έκθεση, η οποία οφειλόταν στα παιδικά και νεανικά της χρόνια μέσα σε ένα αστυνομικό κράτος. Μόνον όταν το κίβδηλο κατασκευάσμα της Σοβιετικής Αυτοκρατορίας κατέρρευσε, μπόρεσε η Μέρκελ να ξεκινήσει τη ζωή της στην πολιτική. Όταν παρουσιάστηκε η ευκαιρία να υπηρετήσει την κοινότητα και να κάνει το καλό, όπως όριζε η λουθηρανική της πίστη, την άρπαξε. Ωστόσο, όπως θα δούμε, τα κίνητρά της ήταν τόσο πολύπλοκα όσο και η ψυχосύν-

θεσή της. Επιδίωξε και έζησε μια ζωή με διανοητικές προκλήσεις και περιπέτειες: αυτή που είχε χάσει πίσω από το Τείχος επί τριάντα πέντε χρόνια.

Πίσω στο παρεκκλήσι, ο πάστορας Φιχτιμίλερ στρέφεται προς την καγκελάριο. «Σας ενοχλεί όταν αναφέρονται σ' εσάς ως “κόρη του πάστορα”; Ακόμη και τώρα, σ' αυτή την ηλικία;»

Η πιο ισχυρή γυναίκα στον κόσμο απαντάει χωρίς δισταγμό: «Καθόλου. Αυτό είμαι».

Η ΚΑΓΚΕΛΑΡΙΟΣ

Ο πατέρας της Άνγκελα Μέρκελ, πάστορας Χορστ Κάσνερ –εδώ στο δάσος κοντά στο Τέμπλιν, όπου μεγάλωσε η μελλοντική καγκελάριας– μετέφερε την οικογένειά του από τη Δυτική στην Ανατολική Γερμανία λίγο μετά τη γέννηση της κόρης του, απαντώντας θετικά στην πρόσκληση της Λουθηρανικής Εκκλησίας να υπηρετήσει στο αθεϊστικό κομμουνιστικό κράτος. Γνωστός για τη σκληρότητά του και την εξαιρετική προσαρμοστικότητα απέναντι στο καθεστώς, ήταν ο άνθρωπος απ' τον οποίο η Άνγκελα έμαθε την αυστηρότητα της λογικής.

Απέναντι στο ρεύμα

Δεν πρέπει να φοβόμαστε τη ζωή. Μόνο να την κατανοούμε.

ΜΑΡΙ ΚΙΟΥΡΙ

Ο πάστορας Χορστ Κάσνερ δεν ήταν παρών στη γέννηση του πρωτότοκου παιδιού του. Εκείνη την ημέρα, 17 Ιουλίου 1954, μετέφερε με το βανάκι έπιπλα της οικογένειας σε ένα απομακρυσμένο χωριό της Ανατολικής Γερμανίας. Εκεί θα ξεκινούσε τη ζωή του ως ο νέος ιερέας.

«Μόνο οι κομμουνιστές ή οι βλάκες πηγαίνουν προς τα ανατολικά με δική τους θέληση», είχαν πει τότε οι Δυτικογερμανοί μεταφορείς στον Κάσνερ. Με ύψος πάνω από 1,80 μ., ο 28χρονος με τα αδρά χαρακτηριστικά ήταν από τους λίγους που ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα του επισκόπου του Αμβούργου, Χανς Ότο Βούλμπερ, για υπηρεσία στη σοβιετική ζώνη, όπου υπήρχαν λίγοι ιερωμένοι. «Θα ταξίδευα οπουδήποτε για να κηρύξω τον λόγο του Κυρίου μας», είπε αργότερα ο Κάσνερ. Είχε παντρευτεί μόλις τον προηγούμενο χρόνο τη Χέρλιντ, μια 26χρονη δασκάλα αγγλικών. Ο Χορστ είχε προειδοποιήσει την καλοκαμωμένη γαλανομάτα Χέρλιντ Γιεντς, που είχε γεννηθεί στο Ντάντσιγκ, ότι το καθήκον απέναντι στην Εκκλησία θα ερχόταν πάντα πρώτο. Και κράτησε τον λόγο του.

Ο Κάσνερ –που όταν γεννήθηκε λεγόταν Καζμίρτσακ απ’ τον Πολωνό πατέρα του και είχε μεγαλώσει στο Βερολίνο– ήταν επτά ετών, όταν ο Χίτλερ αναρριχήθηκε στην εξουσία το 1933. Μέλος της Χιτλερικής Νεολαίας στα χρόνια του λυκείου και στρατολογημένος στις ένοπλες δυνάμεις της Βέρμαχτ στην ηλικία των δεκαοκτώ, φέρεται να συνελήφθη το επόμενο έτος από τους Συμμάχους, παρόλο που οι λεπτομέρειες αυτού του κεφαλαίου δεν είναι διαθέσιμες στους ερευνητές – αν υπάρχουν κιόλας ύστερα από τόσες δεκαετίες. Μετά την απελευθέρωσή του σπούδασε Θεολογία στο υψηλού κύρους Πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης και μετά στο Αμβούργο. Αυτές όλες

κι όλες είναι οι δημοσιοποιημένες πληροφορίες που γνωρίζουμε για το παρελθόν του πατέρα της Άνγκελα Μέρκελ.

Ευτυχώς, μαθαίνουμε περισσότερα από τις συνεντεύξεις. Γι' αυτό τον αυστηρό, απαιτητικό άνθρωπο του Θεού, η Άνγκελα δε θα ήταν ποτέ τόσο σημαντική όσο η πίστη ή το ποίμνιό του. Αν και αποδέχθηκε το γεγονός, η μεγαλύτερη κόρη του λαχταρούσε –δικαίως– έναν πατέρα δίπλα της περισσότερο δοτικό. Ο Κάσνερ δεν ήταν ποτέ ικανοποιημένος με την ευφυή κόρη του –σίγουρα ποτέ δεν έδειξε την εκτίμησή του δημοσίως–, κι όμως η Άνγκελα δε σταμάτησε τις προσπάθειες για να κερδίσει την ολόψυχη στήριξή του. Η σύνδεση ανάμεσα στον ανεκπλήρωτο πόθο για πατρική στοργή και στο ισχυρό κίνητρο για προσωπικά επιτεύγματα είναι ξεκάθαρη. Ίσως, όμως, καμιά άλλη ενέργεια του Χορστ Κάσνερ δεν είχε τόσο μεγάλη επίδραση στην πρώιμη ανάπτυξη της Άνγκελα όσο η απόφασή του να αφήσει τη σχετική ασφάλεια της Δυτικής Γερμανίας και να αντιμετωπίσει τους κινδύνους και την αστάθεια της υπό σοβιετική κατοχή Ανατολικής.

Η γενέτειρα της Άνγκελα Μέρκελ, το άλλοτε πολύβουο λιμάνι του Αμβούργου, ήταν ένας καρβουνιασμένος, αγνώριστος ερειπιώνας ύστερα από τους βομβαρδισμούς των Βρετανών και των Αμερικανών, που ισοπέδωσαν την πόλη το 1943, προκαλώντας τον θάνατο 40.000 ανθρώπων. Οι Γερμανοί επινόησαν έναν νέο όρο –Φόιερστουριμ: θύελλα πυρός– για να περιγράψουν την καταστροφή της πόλης. Κι όμως μέχρι τη συνθηκολόγηση της Γερμανίας, στις 8 Μαΐου 1945, χιλιάδες απελπισμένοι επιζώντες –ανάμεσά τους και κρατούμενοι στρατοπέδων που μόλις είχαν απελευθερωθεί και όσοι είχαν ξεφύγει από τον Κόκκινο Στρατό– έφτασαν σε ό,τι είχε απομείνει από το Αμβούργο, στοιβαγμένοι σε σκελετούς κτιρίων και σε αυτοσχέδια καταφύγια.

Μέχρι το 1954, τη χρονιά που γεννήθηκε η Άνγκελα Ντοροτέα Κάσνερ στο Νοσοκομείο Έλμ, οι αποφασισμένοι κάτοικοι είχαν καθαρίσει το μεγαλύτερο μέρος των ερειπίων. Μπορούσαν να περπατήσουν ξανά στους δρόμους, τα κτίρια είχαν ανακατασκευαστεί με σκαλωσιές και η ζωή επανερχόταν σταδιακά σε προηγούμενους ρυθμούς. Οι Σύμμαχοι, που μια δεκαετία νωρίτερα είχαν ρίξει τις βόμβες, έστελναν τώρα βοήθεια εκατομμυρίων δολαρίων για την ανοικοδόμηση. Το Αμβούργο επρόκειτο να γίνει το κέντρο του εμπορίου, των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας και του στίλ στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, κερδίζοντας σταδιακά την αίγλη που είχε τον 16ο και τον 17ο αιώνα ως ελεύθερη αυτοκρατορική πόλη της

Χανσεατικής Λίγκας* – τμήμα ενός ευρύτερου δικτύου που επιδιόταν σε θαλάσσιο εμπόριο στη Βαλτική επί αιώνες. Οι επιζώντες των βομβαρδισμών άρχισαν να βλέπουν ξανά την πιθανότητα μιας αξιοπρεπούς ζωής. Πρόθυμοι να θάψουν το παρελθόν κάτω από τα ερείπια, συνέρρεαν στα μπαρ του Ζεντ Πάουλι, την περιοχή με τα κόκκινα φανάρια, ενώ η πόλη γέμιζε με δημιουργική ενέργεια, που περιλάμβανε μια δυναμική συναυλιακή και θεατρική σκηνή, καθώς και έναν παρεμβατικό, «βλάσφημο» Τύπο. Όσοι συμμετείχαν στην αναζωογόνηση της πόλης δεν ήθελαν να θυμούνται τη ζωή επί Τρίτου Ράιχ, ούτε σκέφτονταν την τύχη των πρώην συμπολιτών τους, παγιδευμένων πλέον στη σοβιετική ζώνη της Ανατολής.

Μέχρι το 1954, είχε γίνει σαφές ότι η Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας δεν είχε τίποτε από τα δύο συστατικά της ονομασίας της. Ιδρυθείσα το 1949, υπό σοβιετική στρατιωτική κατοχή, ήταν ένα ακριβές αντίγραφο των άλλων αποκαλούμενων «δορυφόρων» της Μόσχας (Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχοσλοβακία, Βουλγαρία, Ρουμανία και Αλβανία**), όπου ουσιαστικά μόνο ένα νόμιμο πολιτικό κόμμα, το Κομμουνιστικό, έλεγχε την κοινωνική και πολιτική ζωή. Τη χρονιά, πριν από τη γέννηση της Άνγκελα, οι εργάτες της Ανατολικής Γερμανίας είχαν ξεκινήσει εξέγερση. Στις 16 Ιουνίου 1953, χιλιάδες οικοδόμοι παράτησαν τις δουλειές τους και κατέβηκαν στον κεντρικό δρόμο του ανατολικού Βερολίνου, διεκδικώντας υψηλότερες αμοιβές, καλύτερες συνθήκες εργασίας και δίκαιες εκλογές. Ως αντίδραση, η ελεγχόμενη από τους Σοβιετικούς κυβέρνηση κήρυξε στρατιωτικό νόμο και σκότωσε εκατοντάδες διαδηλωτές, εγκαινιάζοντας τη βίαιη τακτική που θα επαναλαμβανόταν στην Ουγγαρία το 1956, στην Τσεχοσλοβακία το 1968 και στην Ουκρανία το 2014***.

Η κυβερνητική βία και η καταστολή μετέτρεψαν τελικά τη σταθερή ροή μετανάστευσης από την Ανατολική προς τη Δυτική Γερμανία σε ανθρωπινό ποτάμι. Εκείνη τη χρονιά, επτά χρόνια προτού το εσωτερικό Τείχος ανακόψει την «αιμορραγία», 331.000 Ανατολικογερμανοί εγκατέλειψαν τα σπίτια και τη ζωή τους για να κατευθυνθούν δυτικά.

* Εμπορική και αμυντική συνομοσπονδία των συντεχνιών και των πόλεων-αγορών της βορειοδυτικής και κεντρικής Ευρώπης. Ξεκίνησε από πόλεις της βόρειας Γερμανίας στα τέλη του 12ου αιώνα και κατέληξε να κυριαρχεί στο θαλάσσιο εμπόριο της Βαλτικής επί τρεις αιώνες.

** Ειδικά για την Αλβανία ισχύει μέχρι το 1960, οπότε ο Ενβέρ Χότζα προτίμησε να ευθυγραμμιστεί με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας.

*** Αναφέρεται στην προσάρτηση της Κριμαίας από τον Βλαντίμιρ Πούτιν και στις συγκρούσεις Ουκρανών και ρωσόφιλων δυνάμεων, που έχουν κοστίσει τη ζωή σε 14.000 ανθρώπους μέχρι σήμερα.

Μία γερμανική οικογένεια επέλεξε να ταξιδέψει προς την αντίθετη κατεύθυνση. Δύο μήνες αφότου ο σύζυγός της άφησε το Αμβούργο για τα ανατολικά, η Χέρλιντ Κάσνερ, με την κόρη της Άνγκελα στο βρεφικό καλάθι, ανέβηκε στο τρένο για ένα τριώροο ταξίδι προς το Κίτσοβ, στην περιοχή του Βρανδεμβούργου, όπου θα τον συναντούσε. Η αντίθεση ανάμεσα στο Αμβούργο που έσφυζε από ζωή και στη φτωχική ζωή στην αγροτική κωμόπολη ήταν στενάχωρη ακόμη και για τον ασκητικό πάστορα και τη γυναίκα του. Πολύ σύντομα η οικογένεια των νιόπαντρων μετακόμισε στο Τέμπλιν, μια μικρή πόλη 145 χιλιόμετρα πιο ανατολικά, περιτριγυρισμένη από λίμνες και παρθένα πευκοδάση, που θύμιζαν σκηνικό γερμανικού παραμυθιού. Εδώ έκανε τα πρώτα της βήματα η Άνγκελα Κάσνερ.

Κάποτε τη ρώτησαν ποια εικόνα της έρχεται στο μυαλό όταν ακούει τη λέξη «Heimat» (χάιματ) – έναν αμετάφραστο γερμανικό όρο που δεν υπονοεί μόνο την έννοια της πατρίδας, αλλά και τον τόπο όπου αισθάνεσαι πως ανήκεις. Απάντησε με τη σκιαγράφηση της περιοχής γύρω από το Τέμπλιν: «Μια λίμνη, δάση και αγελάδες, μερικά βράχια εδώ κι εκεί... Πεύκα και άχυρο». Εκεί, μέσα στην ηρεμία, ελεύθερη να εξερευνά τη φύση και τη δική της φαντασία, η νεαρή Άνγκελα Μέρκελ έμαθε να βασιίζεται στον εαυτό της. Ακόμη και σήμερα ισχυρίζεται ότι το μέρος όπου προτιμά να ξυπνάει είναι «στο υπίτι». Στο Τέμπλιν.

Το τρένο από το Βερολίνο ως το Τέμπλιν διασχίζει πολλούς από τους πιο αιματηρούς σταθμούς του καταστροφικού γερμανικού 20ού αιώνα. Το Οράνιενμπουργκ, ένα από πρώτα στρατόπεδα συγκέντρωσης των ναζί. Το Ζάξενχαουζεν, πρώτα ναζιστικό και μετέπειτα σοβιετικό στρατόπεδο. Και το Ζέελοβ, όπου συγκρούστηκαν τα στρατεύματα του Χίτλερ και του Στάλιν μέχρι το θλιβερό τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Οι πινακίδες με την κυριλλική γραφή που δείχνουν ακόμη την κατεύθυνση προς το Τέμπλιν αποτελούν αδιάψευστο μάρτυρα της κατοχής από τον Κόκκινο Στρατό. Το έδαφος είναι ακόμη μολυσμένο από τις δοκιμές όπλων που διεξήγαγε η κοντινή σοβιετική στρατιωτική βάση. Κατά την παιδική ηλικία της Άνγκελα, η απόκοσμη γαλήνη του δάσους διαταρασσόταν αρκετές φορές μέσα στην ημέρα από ένα σοβιετικό αεροσκάφος που πετούσε χαμηλά.

Φτάνοντας στο Τέμπλιν, ο επισκέπτης ανακαλύπτει μία γραφική πόλη με καλντερίμια και κτίρια από κόκκινα τούβλα. Εδώ μεγάλωσε η Μέρκελ, εδώ πήγε σχολείο και εδώ παντρεύτηκε την πρώτη φορά. Αυτή ήταν η πόλη όπου ζούσε η μητέρα της μέχρι τον θάνατό της το 2019. Όταν κάποτε ρωτήθηκε

για τη μετακίνηση της οικογένειάς της, η Χέρλιντ θα εξηγούσε: «Ήρθαμε ως χριστιανοί για να βοηθήσουμε άλλους χριστιανούς. Μερικοί πηγαίνουν στην Αφρική. Οπότε, γιατί να μην πηγαίναμε εμείς στο άλλο κομμάτι της πατρίδας μας;» Η σύγκριση ανάμεσα στην Ανατολική Γερμανία και στην Αφρική δείχνει πολλά, καθώς υπονοεί πόσο ξένη έμοιαζε η κομμουνιστική Ανατολή για τους κατοίκους της Δύσης. Η Χέρλιντ μάλιστα θα πλήρωνε βαρύ τίμημα για κείνη τη μετακίνηση: της απαγορεύτηκε να διδάσκει επειδή ήταν η σύζυγος του «μπουρζουά» πάστορα. Η Άνγκελα, ωστόσο, δε θυμάται ποτέ τη μητέρα της να παραπονιέται για τη μετακίνηση στη ζώνη σοβιετικής κατοχής. Ο Χορστ και η Χέρλιντ Κάσνερ εμφύσησαν τις αξίες της αυτοθυσίας και της αυτοπειθαρχίας στην κόρη τους ήδη απ' την αρχή.

Όταν η οικογένεια έφτασε στο Βάλντχοφ –σημαίνει «αυλή του δάσους»–, ένα απομονωμένο συγκρότημα περίπου τριάντα κτιρίων που ανήκε στη Λουθηρανική Εκκλησία, ήταν πολύ φτωχοί για να αγοράσουν ακόμη και βρεφικό καροτσάκι. Ένα περιποιημένο κιβώτιο λειτούργησε σαν το λίκνο της μελλοντικής καγκελαρίου. «Ο πατέρας μου έπρεπε να αρμέγει τις κατσίκες και η μητέρα μου έμαθε από μια ηλικιωμένη γυναίκα πώς να φτιάχνει τσουκνιδόσουπα», θα θυμόταν αργότερα. Η πρώτη ανάμνησή της είναι να τρέχει μακριά από τ' άλογα που κάλπαζαν μέσα στην αυλή. Εκείνα τα χρόνια «οι γονείς μου είχαν ένα μικρό μοτοποδήλατο για τις μεταφορές», πρόσθεσε. Αργότερα, όταν ο Κάσνερ έγινε καταξιωμένος και «εγκκεκριμένος» πάστορας –όταν δηλαδή ξεκαθαρίστηκε ότι δεν αμφισβητεί τη νομιμότητα του κομμουνιστικού καθεστώτος–, δόθηκαν στην οικογένεια δύο ιδιωτικά αυτοκίνητα, προνόμιο σπάνιο για κράτος-δορυφόρο της ΕΣΣΔ*. Πολλοί από τους συναδέλφους του κληρικούς θεωρούσαν ότι συμβιβαζόταν υπερβολικά με ένα τόσο σκληρό καθεστώς. Παρά τα προνόμια που του δόθηκαν ως αποτέλεσμα του σημαντικού ρόλου του μέσα στην Εκκλησία, η θέση του, όπως και της οικογένειάς του, ήταν επισφαλής. Η χώρα του Μαρτίνου Λούθηρου ήταν, σύμφωνα με μία επίσημη αναφορά του 1994, αποχριστιανοποιημένη με απόφαση του Κομμουνιστικού Κόμματος. Οι ελιγμοί, ωστόσο, σ' ένα τόσο θολό τοπίο έδιναν στη μελλοντική καγκελάριο χρήσιμα μαθήματα πολιτικής επιδεξιότητας.

* Μεγαλώνοντας στην Ουγγαρία, η αδελφή μου κι εγώ παρακολουθούσαμε κάθε Κυριακή την καθολική λειτουργία στην εκκλησία της γειτονιάς μας. Στη μοναχή, ωστόσο, που ερχόταν στο σπίτι μας για κατήχηση, δεν επιτρεπόταν να φοράει το ράσο της. Σίγουρα δεν ήταν θετικό να είσαι ενεργός χριστιανός εκείνη την περίοδο. Σε στιγμάτιζε ως «μπουρζουά», έγκλημα, ανάμεσα σε άλλα, για το οποίο οι γονείς μου, δημοσιογράφοι στο επάγγελμα, συνελήφθησαν το 1955 και κατηγορήθηκαν ψευδώς σαν Αμερικανοί κατάσκοποι. (Σ.τ.Σ.)

Σ' ένα σημείο του συγκροτήματος Βάλντχοφ διεξαγόταν ένα από τα σημαντικότερα σεμινάρια στην Ανατολική Γερμανία, εκεί όπου ο Κάσνερ εκπαίδευε κληρικούς. Η ζωή γι' αυτούς ήταν απλή: τίποτε περιττό, καμία πολυτέλεια. Κάθε τόσο η ενορία παρείχε καταφύγιο σε εκατοντάδες παιδιά και ενήλικους με σωματικές αναπηρίες ή αναπτυξιακές δυσκολίες, μαθαίνοντάς τους απλές χειρωνακτικές εργασίες. Σημαντικό τμήμα της εκκλησιαστικής κοινότητας, η παρουσία τους –και στις οικογενειακές γιορτές των Κάσνερ– φαινόταν πάντοτε φυσιολογική για την Άνγκελα.

Γείτονες του Χορστ Κάσνερ, οι οποίοι ζουν μέχρι σήμερα, θυμούνται ένα αμφιλεγόμενο πρόσωπο, γνωστό στην ευρύτερη περιοχή, που προκαλούσε φόβο. «Ήταν σκληρός, όχι αυτό που θα περίμενες από άνθρωπο της Εκκλησίας», θυμάται ο παιδικός φίλος της Άνγκελα, Ούλριχ Σουνάιχ, ένας ψηλός, εύσωμος και νεανίζων άντρας, πρώην δήμαρχος του Τέμπλιν. Ο Κάσνερ μπορεί να μην ήταν ευγενικός πάστορας, αλλά από αυτόν η Άνγκελα έμαθε την ακρίβεια της λογικής και τη σαφήνεια των επιχειρημάτων.

Ο πατέρας είχε δημιουργήσει ένα απαιτητικό καθεστώς για εκείνη. «Όλα έπρεπε να βρίσκονται σε τάξη», εξήγησε σε μια συνέντευξή της, νωρίς στην πολιτική της σταδιοδρομία. Καθώς μεγάλωνε, της ήταν δύσκολο να αντιλαμβάνεται τις προτεραιότητές του: «Ήταν καλός στο να προσεγγίζει τους άλλους και να τους πείθει να μιλάνε. Αυτό που με θύμωνε μικρή ήταν η κατανόηση που έδειχνε για οποιονδήποτε άλλον. Όταν, όμως, εμείς ως παιδιά κάναμε κάτι λάθος, η αντίδρασή του ήταν εντελώς διαφορετική». Ιδιαίτερα επώδυνη για τη Μέρκελ ήταν η συνειδητοποίηση ότι ο αγαπημένος της πατέρας χρησιμοποιούσε τη δουλειά ως πρόσχημα για να λείπει από τις οικογενειακές υποχρεώσεις. «Το χειρότερο ήταν όταν έλεγε ότι θα επιστρέψει αμέσως, αλλά τελικά κάτι τέτοιο έπαιρνε ώρες», θυμόταν στη συνέντευξη. Κάποιες μέρες τον περίμενε στον δρόμο, έξω από το σπίτι, για «πολλή ώρα».

Ευτυχώς, υπήρχαν άλλοι ενήλικοι που είχαν χρόνο, υπομονή και γενναϊοδωρία, όσα ο ψυχρός πατέρας και η πολυάσχολη μητέρα δεν πρόσφεραν στη νεαρή Μέρκελ. «Θυμάμαι έναν κηπουρό, έναν καλοστεκούμενο μεγαλύτερο άντρα, που μου έδειξε εμπιστοσύνη και με ηρεμούσε», ανέφερε αργότερα.

«Έμαθα από εκείνον πολλά πράγματα για την καθημερινή ζωή. Πώς να ξεχωρίζω τα λουλούδια και πότε είναι η εποχή για τα κυκλάμινα. Πώς να μιλάω στα άτομα με νοητικές μειονεξίες. Μαζί του ένιωθα εμπιστοσύνη και η ατμόσφαιρα ήταν πάντα ευχάριστη: με άφηνε, για παράδειγμα, να τρώω φρέσκα καρότα κατευθείαν από τον κήπο. Ο άνθρωπος αυτός μου θύμιζε τη σχέση μας με τη γη και τη φύση... Σήμερα αναγνωρίζω πόσο σημαντικός είναι ο χρόνος – πιο σημαντικός από τα περιουσιακά στοιχεία».

Σ' αυτό το παρθένο τοπίο με τα δάση και τις λίμνες η Μέρκελ αντλούσε παρηγοριά από τη σιωπή. Χρόνια αργότερα, ένας από τους κοντινότερους ανθρώπους της στην καγκελαρία θα αναφερόταν στους περιπάτους της σ' εκείνα τα δάση ως το «προσωπικό της think tank». Ένας από τους παλιότερους φίλους της αποδίδει αυτό που αποκαλεί «η χαλαρή Μέρκελ» σ' εκείνες τις ημέρες, μακριά από το στρες και τον θόρυβο της αστικής ζωής. Της αρέσει και σήμερα η σιωπή και το ομολογεί: «Οι συνεχείς συζητήσεις είναι συχνά πρόβλημα για μένα... Είναι πολύ σημαντικό να μη λέω τίποτε, αλλά να βρίσκομαι δίπλα σε κάποιον». Η άνεσή της με τη σιωπή θα αποδεικνυόταν μελλοντικά πολύ χρήσιμη στην πολιτική και στις διαπραγματεύσεις – όταν θα τη χρησιμοποιούσε για να αποσυντονίσει τους αντιπάλους της.

Οι ήσυχες ημέρες της παιδικής ηλικίας διακόπηκαν απότομα το πρωί της 13ης Αυγούστου 1961. Δύο ημέρες νωρίτερα ο πατέρας της είχε την αίσθηση ότι κάτι πήγαινε στραβά. Καθώς η οικογένεια επέστρεφε σπίτι από διακοπές στη Βαυαρία, ο πάστορας παρατήρησε μεγάλα ρολά συρματοπλέγματος συγκεντρωμένα σε ένα πευκόδασος κατά μήκος του δρόμου, καθώς περνούσαν με το αυτοκίνητο από τη Δυτική στην Ανατολική Γερμανία. Ο Κάσνερ σχολίασε στη γυναίκα του πόσο παράξενο φαινόταν όλο αυτό. Δύο ημέρες μετά η οικογένεια βρισκόταν καθ' οδόν προς την εκκλησία, όταν το ραδιόφωνο ανακοίνωσε την είδηση. Τα ρολά συρματοπλέγματος χρησιμοποιήθηκαν για να αποκόψουν την Ανατολική από τη Δυτική Γερμανία – και την υπόλοιπη Ευρώπη. Από εκείνο το σημείο και μετά η Ανατολική Γερμανία έγινε ένα κράτος-φυλακή. Η θυσία του Κάσνερ για τον Θεό και την Εκκλησία Του έπαιρνε ξαφνικά άλλη διάσταση.

«Ήμουν επτά ετών, όταν είδα [για πρώτη φορά] τους γονείς μου παντελώς αβοήθητους. Δεν ήξεραν τι να κάνουν ή τι να πουν. Η μητέρα μου έκλαιγε όλη μέρα. Ήθελα να τους βοηθήσω, να τους κάνω να χαρούν, αλλά ήταν αδύνατο», θυμόταν αργότερα η Μέρκελ. Η Χέρλιντ συνειδητοποιούσε ότι μπορεί να μην ξανάβλεπε την οικογένειά της στο Αμβούργο, ενώ η οικογένεια του άντρα της ζούσε, αν μη τι άλλο, στο Ανατολικό Βερολίνο. Οι δικοί της όμως είχαν αποκοπεί με τον αυστηρότερο έλεγχο συνόρων στην Ευρώπη, αυτόν που από εκείνη τη στιγμή κι έπειτα απομόνωνε τη Δυτική Γερμανία από την Ανατολική.

Το μήκος 112 χιλιομέτρων Τείχος του Βερολίνου (ή «Αντιφασιστικός Προστατευτικός Προμαχώνας», όπως ονομάστηκε επισήμως), καθώς και το εσωτερικό τείχος κατά μήκος των συνόρων ανάμεσα στα δύο κράτη ήταν μια

πράξη απελπισίας για να αποκατασταθεί η κομμουνιστική Ανατολική Γερμανία. Με τα σύνορα ανοιχτά, περίπου 2.000 Ανατολικογερμανοί έφευγαν κάθε μέρα για τη Δύση. Τώρα, πάνω από το τιμεντένιο τείχος με πάχος 1,22 μ. και ύψος 4,11 μ. είχε τοποθετηθεί συρματόπλεγμα. Στο έδαφος, νάρκες, σκυλιά και φρουροί με αυτόματα καθιστούσαν το σύνορο το πιο θανάσιμο πέρασμα στην Ευρώπη. Ισχυρά φώτα προβολέων μετά το ηλιοβασίλεμα αποθάρρυναν τις απόπειρες απόδρασης, με εξαίρεση τους πιο αποφασισμένους. Αργότερα η Μέρκελ θα αποκαλούσε τη χώρα της νεότητάς της «Λάγκερ», μία λέξη που γενικώς αναφέρεται στα στρατόπεδα συγκέντρωσης.

Στο καταφύγιο του Βάλντχοφ, ωστόσο, η ζωή για τη νεαρή Άνγκελα δεν είχε αλλάξει σε πρακτικό επίπεδο. Είχε τους γονείς της και τα μικρότερα αδέρφια της, τον Μάρκου (γενν. το 1957) και την Ιρένε (γενν. 1964). Επίσης, είχε πρόσβαση στη μεγάλη συλλογή βιβλίων που οι γονείς έφεραν απ' το Αμβούργο: στο περίκλειστο κράτος, αυτά έγιναν μέσο απόδρασης για ένα παιδί. Ήδη πριν από την εφηβεία δε σταματούσε να ανακαλύπτει τους νέους κόσμους που περιέχονταν σε αυτά. Για πολλές νύχτες στο σπαρτιατικό Βάλντχοφ η Άνγκελα «καταβρόχθιζε» τους Ρώσους κλασικούς, εγκαινιάζοντας έτσι τη διαχρονική σχέση της με τη ρωσική κουλτούρα και γλώσσα. «Τα ρωσικά είναι όμορφη γλώσσα, γεμάτη συναίσθημα – έχουν λίγη μουσική αλλά και λίγη μελαγχολία», δήλωνε αργότερα. Ποτέ δε θα μπερδευε βέβαια τους βαθυστόχαστους συγγραφείς ή ποιητές της Ρωσίας –όπως και τους κατοίκους– με τους Σοβιετικούς ηγέτες τους.

Παρά το γεγονός ότι επισήμως δεν επιτρεπόταν στη Χέρλιντ να διδάσκει, έμαθε στην κόρη της ικανοποιητικά αγγλικά, που βοήθησαν αργότερα την Άνγκελα στην παγκόσμια σκηνή. Οι Κάσνερ όμως δεν είχαν στο σπίτι πολλούς αγγλικούς τίτλους. Στην Ανατολική Γερμανία η ανάγνωση βιβλίων που δεν ανήκαν στον εγκεκριμένο κατάλογο των μαρξιστικών-λενινιστικών ελεγχόταν προσεκτικά όπως τα όπλα*. Η μόνη έκδοση που μπορούσε να έχει η νεαρή Άνγκελα ήταν το επίσημο όργανο του Βρετανικού Κομμουνιστικού Κόμματος, *The Morning Star*, την οποία μπορούσε να διαβάζει όταν πήγαινε στο Βερολίνο.

Στην ησυχία του ενοριακού καταλύματος, όπου διάβαζε βιογραφίες μεγάλων Ευρωπαίων πολιτικών και ερευνητών, η Άνγκελα βρήκε το πρότυπό της: τη Μαρί Κιουρί, την πρώτη γυναίκα που κέρδισε όχι ένα αλλά δύο βρα-

* Θυμάμαι μια φορά, στα τέλη της δεκαετίας του 1970, καθώς περνούσα ως ανταποκρίτρια από το Δυτικό στο Ανατολικό Βερολίνο, ότι οι συνοριοφύλακες με ρώτησαν: «Έχετε παράνομα είδη, όπλα ή εφημερίδες;» (Σ.τ.Σ.)

βεία Νομπέλ. Οι λόγοι γι' αυτή την προτίμηση ήταν αρκετοί. Κατ' αρχάς, είχε γεννηθεί στην Πολωνία, όπως ένας από τους παππούδες της Μέρκελ. «Όταν η Κιουρί ήταν εν ζωή, η Πολωνία διαμοιράστηκε και κατελήφθη από τη Ρωσία. Κι εμείς (σ.σ.: εννοεί στην Ανατολική Γερμανία) ζήσαμε τη ρωσική κατοχή», είχε πει σε μία από τις πρώτες συνεντεύξεις της. Αλλά εκείνο που την εντυπωσίασε περισσότερο ήταν οι συνθήκες υπό τις οποίες η Κιουρί ανακάλυψε το στοιχείο του ραδίου:

«Έφτασε στην ανακάλυψη επειδή έπεισε τον εαυτό της ότι είχε μια καλή ιδέα... Όταν πιστεύεις σε μια ιδέα –ακόμη κι όταν είσαι μόνος–, εάν την κυνηγήσεις και περάσεις διάφορα σκαμπανεβάσματα, θα φτάσεις τελικά στον στόχο. Εάν η ιδέα είναι σωστή».

Αναζητώντας απεγνωσμένα τη διαφυγή κι ένα πρότυπο, η Άνγκελα παθιάστηκε με την επιμονή της Κιουρί και τον τελικό θρίαμβο, ειδικά σε έναν τομέα όπου κυριαρχούσαν οι διακρίσεις φύλου. «Δεν πρέπει να φοβόμαστε τη ζωή. Μόνο να την κατανοούμε», είχε γράψει η Κιουρί, άποψη που εντυπωσίασε βαθιά τη νεαρή Άνγκελα.

Εάν η επιστημονική διαδρομή της Κιουρί πρόσφερε έμπνευση, το ίδιο έκανε και η Βίβλος, που ήταν επίσης σταθερή συντροφιά κατά την παιδική ηλικία της Άνγκελα. Χάρη στα κυριακάτικα κηρύγματα του πατέρα της στο παρεκκλήσι του Αγίου Γεωργίου στο Τέμπλιν, η νεαρή γυναίκα μάθαινε τα πρόσωπα από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη, όπως άλλα παιδιά μάθαιναν τους ήρωες από τα «Παραμύθια των αδελφών Γκριμ». Ο πατέρας της ενθάρρυνε τη σχολαστική κριτική σκέψη – ακόμη και για την ουσία του Θεού, όσο κι αν δεν ήταν στις προθέσεις του. «Πιστεύω ότι αυτός ο κόσμος είναι ο μόνος και πεπερασμένος, αλλά υπάρχει κάτι πέρα από αυτόν που τον καθιστά υποφερτό. Μπορείτε να το αποκαλέσετε Θεό ή οτιδήποτε άλλο... αλλά βρίσκω παρηγορητικό ότι υπάρχει ένας θεσμός όπως η Εκκλησία. Το γεγονός ότι μπορούμε να αμαρτάνουμε και να μας δίνεται άφεση είναι ανακουφιστικό για μένα. Διαφορετικά, θα οδηγούμασταν στην τρέλα», είχε εξηγήσει η Άνγκελα σε μια συνέντευξη, εκφράζοντας μια μάλλον ανορθόδοξη οπτική για τη μετά θάνατον ζωή και τη σωτηρία. Στη Βίβλο είχε βρει έναν ανεξάντλητο πλούτο που θα γινόταν πηγή δύναμης σε όλη τη ζωή της*.

* Στις αρχές της πολιτικής της διαδρομής η Μέρκελ ενσωμάτωνε ορισμένες βιβλικές αναφορές στους λόγους της. Στις 17 Ιανουαρίου 2001, για παράδειγμα, προέτρεψε τον τότε υπουργό Εξωτερικών Γιόσκα Φίσερ να «δειξεί μεταμέλεια» για την πέτρα που έριξε εναντίον αστυνομικού ως ταραξίας στη φοιτητική εξέγερση του 1968. Δε θα επαλάμβανε αυτό το λάθος αργότερα ως πεπειραμένη πολιτικός. (Σ.τ.Σ.)

Η πίστη της δείχνει το ποια είναι και τι έχει πετύχει. Είναι διαφορετική μάλιστα από τον δογματικό χριστιανισμό του πατέρα της. «Αντιμετωπίζω την πίστη με σύνεση. Για μένα η θρησκεία ανήκει στην ιδιωτική σφαίρα. Μου επιτρέπει να συγχωρώ τον εαυτό μου και τους άλλους και με προφυλάσσει από το να πνιγώ από τις ευθύνες μου. Αν ήμουν άθεη, θα ήταν πιο δύσκολο να κουβαλήσω ένα τόσο μεγάλο βάρος», επισήμανε παλιότερα.

«Το πιο δύσκολο πράγμα και το πιο σημαντικό είναι... η αγάπη. Εάν διαβάσεις τη Βίβλο, το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο, δεν αναφέρεται στην αγάπη ως συναισθηματικό λόγο αλλά ως πράξεις. Είναι άνευ όρων και ατρόμητη. Η αγάπη αυτή *υπηρετεί*», εξήγησε σ' ένα συνέδριο της Προτεσταντικής Εκκλησίας το 1995, σε ένα από τα πλέον εξωστρεφή σχόλια σχετικά με την κοσμοθεώρησή της για την προσωπική και την πολιτική της ζωή. Οι πράξεις έχουν μεγαλύτερο βάρος από τα λόγια. Το να δείχνεις αγάπη δεν αφορά τόσο την επίτευξη ενός συγκεκριμένου σκοπού όσο το να συνεχίζεις μια προσπάθεια αταλάντευτα και με πίστη. Αυτή ήταν η πεποίθηση της Άνγκελα Μέρκελ.

Δέκα χρόνια αργότερα, σε μιαν άλλη ομιλία, επίσης σε συνέδριο της Προτεσταντικής Εκκλησίας, ανέφερε την αυτογνωσία και την αυτοπεποίθηση ως ζωτικές έννοιες τόσο για να δίνεις όσο και να παίρνεις αγάπη: «Μπορείς να αγαπάς μόνον όταν αγαπάς τον εαυτό σου, όταν πιστεύεις σ' αυτόν, όταν τον γνωρίζεις. Μόνο τότε μπορείς να προσεγγίσεις τον *άλλον*... Η αγάπη θα έρθει μόνον όταν είσαι ξεκάθαρος απέναντι στον εαυτό σου...» Αυτή η αυτογνωσία θα οδηγήσει επίσης στο συμπέρασμα ότι «είμαστε μέρος της Ιστορίας, μπορούμε να κάνουμε λάθη και θα κάνουμε». Μια τέτοια αποδοχή του εαυτού ερμηνεύει την αυτοκυριαρχία της ακόμη και σε συνθήκες υπερβολικού στρες.

Η πίστη της βασίστηκε με πολλούς τρόπους στην έκθεσή της προς την κοινότητα των απόρων του Βάλντχοφ. Στην ίδια ομιλία του 2005, ανέφερε τα λόγια του προφήτη Μαλαχία (2.17)*: «Ο Μαλαχίας εντοπίζει την κοινωνική βία σε βάρος των αδυνάτων, όσων βρίσκονται στο περιθώριο και των μισθωτών εργατών, στην αδικία απέναντι στις χήρες και στα ορφανά. Λέει ότι κάτι τέτοιο είναι απαράδεκτο, επειδή αντιβαίνει στις εντολές του Θεού... Δεν πρέπει να κάνουμε κακό στους αδυνάτους. Πρέπει να εστιάσουμε την προσοχή μας σ' αυτούς». Μια δεκαετία αργότερα θα έκανε πράξη αυτά τα λόγια, επιτρέποντας σε ένα εκατομμύριο όσων βρίσκονταν «στο περιθώριο της κοινωνίας» –πρόσφυγες που εγκατέλειπαν τις εστίες τους στη Μέση Ανατολή της

* Στην πραγματικότητα, ο Έλληνας αναγνώστης θα βρει τις αναφορές σε χήρες και ορφανά στο Μαλαχίας, κεφ. 3.

βίας– να εισέλθουν στη Γερμανία. Πάντως, όσοι γνώριζαν την προσωπική της πίστη δεν ένιωσαν έκπληξη.

Για να πετύχει τον στόχο της, αναγνώρισε αρκετά νωρίς ότι χρειάζεται εξουσία, μια λέξη που ποτέ δε θεώρησε «βρόμικη». Όπως εξήγησε: «Η δύναμη από μόνη της δεν είναι κάτι κακό. Είναι κάτι απαραίτητο. Δύναμη σημαίνει “να κάνεις”, να παράγεις κάτι. Όταν θέλω, λοιπόν, να κάνω κάτι, χρειάζομαι τα κατάλληλα εργαλεία, δηλαδή τη στήριξη μιας ομάδας... Το αντίθετο της δύναμης είναι η *ανεμπόρεια*. Ποια η χρησιμότητα μιας καλής ιδέας, εάν δεν μπορώ να την εφαρμόσω;» Είναι τουλάχιστον ασυνήθιστο να ακούς πολιτικό, άντρα ή γυναίκα, να εκφράζει μια τόσο σαφή οπτική για την εξουσία – και την ανάγκη γι’ αυτήν.

Η ίδια ξεκίνησε να ασκεί τη δική της νωρίς. Να πώς την περιέγραψε ο παιδικός της φίλος Ούλριχ Σουνάιχ: «Ήταν αρχηγός εξαρχής. Εάν κάτι έπρεπε να οργανωθεί, το φρόντιζε εκείνη». Τελειώνοντας γρήγορα με τα μαθήματά της «βοηθούσε τους άλλους», θα πει η ίδια αργότερα. Της άρεσε επίσης να οργανώνεται από νωρίς. «Σκεφτόμουν τι δώρο να πάρω δύο μήνες πριν από τα Χριστούγεννα. Το να οργανώνω τη ζωή μου και να αποφεύγω το χάος ήταν πολύ σημαντικό για μένα».

Ακόμη κι όταν ήταν νέα, έδειχνε μία έμφυτη επιφυλακτικότητα και τάση για έλεγχο. Καμία άλλη ιστορία δεν είναι ίσως πιο ενδεικτική από εκείνη που λένε οι φίλοι της για την Άνγκελα και τον βατήρα καταδύσεων. Με τον δάσκαλο της Γ' Δημοτικού να την καλοπιάνει, ενώ οι συμμαθητές της γελοούσαν και φώναζαν, το εννιάχρονο κορίτσι ανέβηκε τα δώδεκα μεγάλα σκαλοπάτια, φτάνοντας στον τρίμετρο βατήρα – και μετά κοκάλωσε. Η πσιόνα φαινόταν πολύ μακριά από πάνω. Δεν τα παράτησε όμως. Επί σαράντα πέντε λεπτά περπατούσε μπρος-πίσω, σαν να υπολόγιζε το τίμημα και το κέρδος. Τελικά, την ώρα που χτυπούσε το κουδούνι, βούτηξε.

Η προσαρμοστικότητα –ως ποιο σημείο μπορεί να φτάσει κανείς για να επιβιώσει σε ένα καταπιεστικό καθεστώς– ήταν ένα ζήτημα που η Άνγκελα δεν μπορούσε να αποφύγει στην Ανατολική Γερμανία. Καμία άλλη χώρα εκτός της Σοβιετικής Ένωσης δεν είχε περισσότερα ρωσικά στρατεύματα: περίπου 380.000 στρατιώτες και 180.000 μυστικοί κυριαρχούσαν στη χώρα μέχρι το 1991. Με τον καιρό, οι Ρώσοι «καταληψίες» με τους οποίους είχε μιλήσει στους δρόμους του Τέμπλιν, όπως και οι Γερμανοί συνεργάτες τους, έγιναν αιτία αυξανόμενης δυσφορίας και θυμού. Αργότερα θα αποκαλύψει τι συνέβαινε, όταν έφτανε καθημερινά στο σπίτι μετά το σχολείο: «Έπρεπε

να μιλάω στη μητέρα μου, για να αποφορτίζομαι πριν απ' οτιδήποτε άλλο». Εκτός από το Τείχος, αντιμετώπιζε διαρκώς αόρατα σύνορα. «Δεν μπορούσες ποτέ να βάλεις μια πρόκληση για τον εαυτό σου, να δεις ως πού μπορείς να φτάσεις», θα θυμηθεί κάποια στιγμή. Το κοινωνικό περιβάλλον –μπορζουάδικο ή προλεταριακό– έπαιζε τον σημαντικότερο ρόλο για τις μελλοντικές προοπτικές σου*. Παρά τη δυσφορία, ωστόσο, έκανε μια συμφωνία με τον εαυτό της. «Είπα ότι αν δεν μπορέσω να ζήσω άλλο εδώ, δε θα καταστρέψω τη ζωή μου. Αν δεν μπορέσω να αντέξω παραπάνω, θα πάω στη Δύση με κάποιον τρόπο»**.

Το να ξεχωρίζεις ήταν επικίνδυνο, γι' αυτό έμαθε να μην τραβάει την προσοχή. Σε ομαδικές φωτογραφίες εκείνης της περιόδου, η Άνγκελα χαμογελάει στην πίσω σειρά, έχει μακριές αφέλεις και φοράει μιαν αδιάφορη μπλούζα. Ήταν όμως η πρώτη στο σχολείο που φόρεσε το ενδυματολογικό σύμβολο της παρηκμασμένης Δύσης: λαθραία μπλουτζίν από τους συγγενείς του Αμβούργου. Ωστόσο, έμαθε σύντομα πως ακόμη κι ένα παντελόνι μπορεί να σου φέρει μπελάδες. Η διεύθυνση του σχολείου έστειλε συχνά μαθητές στο σπίτι επειδή φορούσαν τζιν, λέγοντάς τους να «επιλέγουν ρούχα κατάλληλα για το κράτος των εργατών και των αγροτών».

Δεν ήταν πάντως η εμφάνιση της Άνγκελα Κάσνερ που τραβούσε την προσοχή, αλλά η ευφυΐα της. «Τη γνώρισα όταν ήταν ένα κοκαλιάρικο δωδεκάχρονο κορίτσι», θυμάται η Έρικα Μπεν, δασκάλα ρωσικών της Μέρελ. «Σήμερα θα τη λέγαμε “υπερταλαντούχα”. Έβρισκε πάντα κίνητρο, δεν έκανε ποτέ λάθη στη ρωσική γραμματική και έπαιρνε τη μεγαλύτερη βαθμολογία στην τοπική Ολυμπιάδα Γλωσσών, για να συνεχίσει στον πανεθνικό διαγωνισμό». Η Μπεν, πρώην μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος, έλεγε ότι το μόνο πρόβλημα που είχε με τη σταρ μαθήτριά της ήταν πως δε διέθετε παρουσία. «Ποτέ δε χαμογελούσε! Ποτέ δεν προσπαθούσε να σε κερδίσει με τη γοητεία. “Κοίτα τους στα μάτια”, της φώναζα όταν έστρεφε το βλέμμα στα παπούτσια της».

* Το ίδιο και η διάθεση κάποιου ή των γονιών του απέναντι στο πανίσχυρο κράτος. Οι δικοί μου γονείς στιγματίστηκαν ως «εχθροί του κράτους» για την καθόλου φιλική διάθεσή τους απέναντι στην κομμουνιστική Ουγγαρία. Κι έτσι εγώ δε θα μπορούσα να ακολουθήσω πανεπιστημιακή εκπαίδευση, παρά μόνο τεχνολογική. (Σ.τ.Σ)

** «Η φυγή στη Δύση» προϋπέθετε λεπτομερή σχεδιασμό, πολύ θάρρος, συνήθως χρήματα για να πληρώσεις τους «οδηγούς» και, φυσικά, τύχη. Οι πιθανότητες να αποτύχει η απόδραση ήταν μεγάλες. Όσο μεγαλύτερα στην Ουγγαρία, οι γονείς μου έκαναν διάφορες απόπειρες πίσω από το Σιδηρούν Παραπέτασμα – όλες απέτυχαν για διαφορετικούς λόγους: προδοσία εκ των έσω, κακός καιρός, η πτώση ενός παιδιού (η δική μου δηλαδή). (Σ.τ.Σ)

Μετά τη νίκη της στην Ολυμπιάδα Ρωσικών, η δεκαπεντάχρονη ανταμείφθηκε με το πρώτο της ταξίδι στο εξωτερικό – στη Μόσχα. Η πιο έντονη ανάμνησή της ήταν η αγορά του πρώτου «δυτικού» δίσκου, μολονότι δεν είναι σίγουρη πλέον εάν το LP που αγόρασε ήταν Beatles ή Rolling Stones (η Ανατολική Γερμανία είχε τον αυστηρότερο έλεγχο ανάμεσα στους σοβιετικούς δορυφόρους απέναντι στην «ιμπεριαλιστική» –δυτική– πολιτιστική και πολιτική επιρροή).

Το να μπει το παιδί ενός πάστορα σε γυμνάσιο θεωρητικής κατεύθυνσης –και όχι τεχνολογικής– ήταν εξαιρετικά ασυνήθιστο. Παρόλο που η Μέρκελ ήταν μαθήτρια του Α, σπανίως κέρδιζε τον έπαινο ή την ανταμοιβή των δασκάλων. Στην πραγματικότητα, έγινε επίπληξη στη δασκάλα των ρωσικών για τις επιδόσεις της. «Σε μία από τις συνελεύσεις του Κομμουνιστικού Κόμματος στο σχολείο», θυμάται η Μπεν, «ένας αξιωματούχος ειρωνεύτηκε, λέγοντας πως οι καλοί βαθμοί από παιδιά των μπουρζουάδων δεν είναι τόσο δύσκολη υπόθεση και ότι χρειάζεται να προωθήσουν τα παιδιά των εργατών και των αγροτών!» Το έγκλημα της Μέρκελ ήταν πάντα ο «μπουρζουάς» πατέρας της. Χωρίς να θεωρείται αντιφρονών, δεν έπαυε να είναι λουθηρανός ιερέας σε ένα αθεϊστικό κράτος, άρα ύποπτος. «Έπρεπε να είμαι πάντα καλύτερη από τους άλλους μέσα στην τάξη», θα πει η ίδια.

Όσο έξυπνη κι αν ήταν, αναζητούσε μονίμως τη συντροφιά και την αποδοχή των συνομηλίκων της, γι' αυτό γράφτηκε στους Νέους Πιονέρους: κατά κάποιον τρόπο, μία προπαγανδιστική οργάνωση για το Κομμουνιστικό Κόμμα. Κατά τα λεγόμενά της, το κίνητρο ήταν «εβδομήντα τοις εκατό ομορτυνισμός». Ήθελε την κοινωνική ζωή και κάπου να ανήκει. Έτσι, έμαθε να κινείται ανάμεσα σε διαφορετικούς κόσμους: να τραγουδάει λουθηρανικούς ύμνους στην Εκκλησία, να απαγγέλλει ύμνους για τον Λένιν στο σχολείο. «Υπήρχαν άτομα τα οποία συχνά ξήλενα, επειδή μπορούσαν απλώς να πιστεύουν. Δε ρωτούσαν, δεν αμφέβαλλαν, απλώς ακολουθούσαν τους κανόνες», εξομολογήθηκε αργότερα.

Ακόμη κι όταν μάθαινε τη μαρξιστική-λενινιστική θεωρία, με την αισιόδοξη πρόβλεψη του αναπόφευκτου προλεταριακού θριάμβου, παρακολουθούσε κρυφά την πολιτική στο απαγορευμένο μισό της Γερμανίας. «Τρύπωσα στις τουαλέτες των κοριτσιών το 1969 με το τρανζιστοράκι μου και άκουσα τις συζητήσεις πριν από τις προεδρικές εκλογές στη Δυτική Γερμανία. Ενθουσιάστηκα με τους συναρπαστικούς τρεις γύρους ψηφοφορίας!» Τον ίδιο χρόνο, χάρη στον πατέρα της απέκτησε ένα σπάνιο αντίτυπο με το δοκίμιο του αντιφρονούντος Σοβιετικού πυρηνικού φυσικού Αντρέι Ζαχάροφ, ο οποίος επέκρινε την επικίνδυνη και δαπανηρή κούρσα εξοπλισμών της Μό-

σχας. Όταν την έπιασαν με το απαγορευμένο κείμενο, ο πάστορας Κάσνερ κλήθηκε εσπευσμένα για ανάκριση από τη Στάζι. Αρνήθηκε να αποκαλύψει την πηγή, αλλά το περιστατικό τού υπενθύμισε ότι ακόμη και πάστορες φιλικοί προς το καθεστώς δε βρίσκονταν στο απυρόβλητο για τον μηχανισμό του τρόμου.

Ο Ούλριχ Σουνάιχ και άλλοι θεωρούσαν τον πατέρα της Άνγκελα, τον οποίο αποκαλούσαν «Κόκκινο Κάσνερ», πολύ προσαρμοστικό απέναντι στο καθεστώς. Ακόμη κι όταν δίδασκε το Ευαγγέλιο, ο πάστορας δεν απέκρουε με παρηγοσία τις επεμβάσεις του κράτους και τους κανονισμούς της Εκκλησίας. «Ήταν μια εποχή που άνθρωποι όπως ο πατέρας της πίστευαν ότι κομμουνιστές και χριστιανοί είχαν έναν κοινό σκοπό», μου λέει ο Λόταρ ντε Μεζιέρ, ο οποίος υπήρξε ενεργό μέλος της ανατολικογερμανικής Λουθηρανικής Εκκλησίας. «Όλοι πίστευαν στην καλή φύση του ανθρώπου». Κι έτσι προσπάθησαν να βρουν κοινό έδαφος. «Δε θέλουμε να είμαστε μια Εκκλησία *εναντίον* του σοσιαλισμού. Δε θέλουμε να γίνουμε μια Εκκλησία *υπέρ* του σοσιαλισμού. Θέλουμε να είμαστε χριστιανοί μέσα σ' αυτό το σύστημα και να συνυπάρχουμε ειρηνικά με το καθεστώς. Αυτή η φόρμουλα εφευρέθηκε από τον πατέρα της Μέρκελ», λέει ο Ντε Μεζιέρ.

Δεκαετίες μετά την πτώση του Τείχους, ορισμένοι έχουν ακόμη πικρές αναμνήσεις από τον πάστορα Κάσνερ. Ο Ράινερ Έπλεμαν είναι ένας τέτοιος κληρικός. Ως ανοιχτά αντιφρονών ιερέας στην Ανατολική Γερμανία της δεκαετίας του 1980, έγινε τρεις φορές στόχος σε απόπειρες δολοφονίας της Στάζι. Συνάντησε τον πάστορα Κάσνερ στο σεμινάριο του Τέμπλιν, όταν ολοκλήρωνε τις θεολογικές σπουδές του. «Με σόκαρε η συμπεριφορά του», θυμήθηκε κατά τη διάρκεια της μακράς συνέντευξής μας στο Βερολίνο, το φθινόπωρο του 2017. Υποτίθεται ότι ο Κάσνερ καθοδηγούσε τους επίδοξους πάστορες στο τελευταίο στάδιο της θεολογικής εκπαίδευσής τους, αλλά, σύμφωνα με τον Έπλεμαν, έδειχνε πεπεισμένος ότι αυτή η σοσιαλιστική Γερμανία «δεν εκμεταλλευόταν ανθρώπους» και ήταν σίγουρα καλύτερη από την καπιταλιστική. «Το τόνιζε σε όλους μας ξανά και ξανά. Ήταν αλαζονικός και επικριτικός προς την Προτεσταντική Εκκλησία, παρόλο που η τελευταία έκανε ό,τι μπορούσε κάτω από δυσβάσταχτη πίεση». Ο Κάσνερ είτε ακόμη στον Έπλεμαν πως πίστευε ότι δε θα υπάρξουν πάστορες στην Ανατολική Γερμανία τα επόμενα χρόνια.

«Πρέπει να φανταστείς», μου λέει ο Έπλεμαν, «δεκαπέντε νεαρούς να κάθονται σ' αυτό το θρησκευτικό κολέγιο, περιμένοντας να τους στείλουν στην πρώτη τους ενορία κάπου στα ανατολικά. Εντελώς ξαφνικά ο Κάσνερ μας λέει: “Δεν πρόκειται να γίνετε πάστορες, επειδή ο αριθμός τους στην Ανα-

τολική Γερμανία θα συνεχίσει να συρρικνώνεται. Η Εκκλησία δε θα μπορεί να σας πληρώνει πλέον. Θα χρειαστεί να βρείτε “κανονικές” δουλειές με ωράριο 9-5 από Δευτέρα ως Παρασκευή και να φροντίζετε την εκκλησία Σάββατο και Κυριακή”. Μπορείτε να φανταστείτε το τσακισμένο ηθικό μας». Η ανάμειξη πολιτικής και θρησκευτικής ιδεολογίας εκ μέρους του Κάσνερ αποθάρρυνε τον Έπλεμαν – και η συμπεριφορά του μερικές φορές έμοιαζε υποκριτική: «Σκεφτόμουν ότι ο τρόπος που έμπλεκε πίστη και πολιτική ήταν λάθος. Όπως και η αδιαφορία του για το πόσο υπέφεραν οι προτεστάντες γονείς και τα παιδιά τους στην Ανατολική Γερμανία... Αρνούνταν να αναγνωρίσει ότι τους τιμωρούσαν επειδή ήταν χριστιανοί! Ο Κάσνερ πίστευε ότι όλοι μας, ακόμη και οι χριστιανοί πάστορες, θα γινόμασταν “εξελιγμένοι σοσιαλιστές”».

Είναι να αναρωτιέται κανείς εάν ο Κάσνερ, την ώρα που εξαναγκάστηκε να προσαρμοστεί και να προωθήσει το κρατικό σχέδιο της Στάζι για κατάργηση των ιερών, μετάνιωσε για την απόφασή του να μετακινηθεί προς τα ανατολικά. Ανεξαρτήτως αυτού, συνέχιζε να ελπίζει ότι κάποια εκδοχή του σοσιαλιστικού ιδεώδους θα επιβίωνε – ακόμη κι όταν οι ενδείξεις περί του αντιθέτου συσσωρεύονταν.

Η Μέγκελ δεν επέκρινε ποτέ δημοσίως τη στάση του πατέρα της. «Προσπάθησε να οργανώσει μια εκκλησία που θα ικανοποιούσε τις ανάγκες των ανθρώπων στην Ανατολική Γερμανία», είπε συγκρίνοντας την πίστη του με εκείνη των θεολόγων της απελευθέρωσης στη Λατινική Αμερική. Ωστόσο, οι δημόσιες τοποθετήσεις δε σήμαιναν ότι συμφωνούσε μαζί του στην προσωπική τους ζωή. Θυμόταν μία από τις πρώτες διαμάχες τους «για το πόση περιουσία πρέπει να παραδίδει κανείς στην κοινοκτημοσύνη, ενώ παράλληλα θα εξασφαλίζει το ατομικό επίπεδο διαβίωσης». Χρόνια αργότερα, ο πάστορας θα έλεγε ότι είχε χάσει την κόρη του νωρίς, προσθέτοντας κάπως πικρά: «Κάνει πάντα αυτό που θέλει».

Το 1968, η ιδεαλιστική εκδοχή του σοσιαλισμού του Κάσνερ δέχθηκε ένα ακόμη χτύπημα – γεγονός με δυνατό αντίκτυπο για τη δεκατετράχρονη Ανγκελα. Ήταν η Άνοιξη της Πράγας, περίοδος πολιτικού φιλελευθερισμού και μαζικών διαδηλώσεων στη Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Τσεχοσλοβακίας. Οι ελευθερίες που δόθηκαν, αφορούσαν τη χαλάρωση των περιορισμών στα ΜΜΕ, στον δημόσιο λόγο και στα ταξίδια από τον Ιανουάριο ως τον Αύγουστο του 1968. «Θυμάμαι καλά το πνεύμα αισιοδοξίας και καινούργιας αρχής», έλεγε χρόνια αργότερα.

«Ήμασταν διακοπές στα βουνά Πεκ της Τσεχοσλοβακίας. Όλοι ενθουσιασμένοι. Στη συνέχεια οι γονείς μου πήγαν στην Πράγα για δύο μέρες, να

δουν τι συνέβαινε στην Πλατεία Βέντσεσλας», την περιοχή των αντικυβερνητικών διαδηλώσεων. «Ήρθαν πίσω γεμάτοι ευφορία, με την ελπίδα ότι η κατάσταση στο σοσιαλιστικό στρατόπεδο θα αλλάξει και, στο τέλος, θα καταρρεύσει... και ό,τι γινόταν στην Τσεχοσλοβακία μπορούσε να γίνει και στην Ανατολική Γερμανία. Θυμάμαι ότι είχα επιφυλάξεις κατά πόσον ο σοσιαλισμός μπορούσε να αναμορφωθεί».

Στις 21 Αυγούστου, η Μέρκελ είχε ήδη επιστρέψει από τις διακοπές και επισκεπτόταν τη γιαγιά της στο Ανατολικό Βερολίνο. «Με θυμάμαι ακόμη να κάθομαι στην κουζίνα εκείνο το πρωί και να ακούω την ανακοίνωση στο ραδιόφωνο: Τα ρωσικά στρατεύματα μπήκαν στην Πράγα». Ήταν 500.000 άντρες από τις φιλικές σοσιαλιστικές δημοκρατίες – Πολωνία, Βουλγαρία, Ουγγαρία και, αυτό ήταν το πιο επώδυνο, Ανατολική Γερμανία. Εισέβαλλαν στα σύνορα για να τσακίσουν την Άνοιξη της Πράγας. «Αυτό κι αν ήταν χτύπημα. Ένωσα ντροπή και μεγάλη θλίψη», θυμόταν αργότερα. Όταν τα ρωσικά τανκς συνέτριψαν το μεταρρυθμιστικό κίνημα το 2014 στην Ουκρανία, η Μέρκελ αντέδρασε πιο γρήγορα και δραστικά από τους ομολόγους της, καθώς η βία σίγουρα της θύμιζε εκείνο το μακρινό πρωινό του 1968 στην κουζίνα της γιαγιάς της.

Μετά τη σοβιετική επέμβαση κατά του τσεχοσλοβακικού πειράματος για έναν «σοσιαλισμό με ανθρώπινο πρόσωπο» –όπως αποκαλούνταν η Άνοιξη της Πράγας από τους ηγέτες της, κυρίως τον Αλεξάντερ Ντούμπτσεκ, επικεφαλής της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος–, η ψευδαίσθηση γύρω από την πραγματική φύση του ανατολικογερμανικού καθεστώτος έγινε πιο επώδυνη για τον πάστορα Κάσνερ. Κι όμως, ποτέ δεν εγκατέλειψε το όνειρό του για έναν «ανθρώπινο» σοσιαλισμό και ποτέ δε συμφιλιώθηκε πλήρως με την ιδέα του καπιταλισμού. «Αυτό που μετράει [για τους καπιταλιστές] είναι το *χρήμα*. Για τους παραγωγούς να έχουν κέρδος, για τους καταναλωτές να αγοράζουν – πιο πολλά απ’ όσα χρειάζονται. Η οικονομία της αγοράς μάς επιβάλλεται και δεν αμφισβητείται. Όλα μετατρέπονται σε “αγορά”, ακόμη και η φύση», παραπονιόταν ο πατέρας της Μέρκελ μετά την επανένωση της Γερμανίας – όταν η κόρη του ήταν ανερχόμενος αστέρας στο καπιταλιστικό κράτος.

Έχοντας ολοκληρώσει την τελευταία χρονιά στο Γυμνάσιο του Τέμπλιν –το αντίστοιχο ενός αμερικανικού προπαρασκευαστικού σχολείου για το κολέγιο– και ενώ πήρε άριστα στα μαθηματικά, στη φυσική και στα ρωσικά, η Άνγκελα κινδύνευσε να μην αποφοιτήσει. Το εμπόδιο δεν ήταν τίποτε άλλο

από μια νεανική φάρσα. Όταν κλήθηκε να εκφράσει την πίστη της στον μαρξισμό-λενινισμό με ένα σκετς για τον παγκόσμιο θρίαμβο της ιδεολογίας, η Μέρκελ μαζί με άλλους μαθητές αποφάσισαν να δείξουν αλληλεγγύη όχι μόνο στους κομμουνιστές Βιετκόνγκ (τον εχθρό των ΗΠΑ στη νοτιοανατολική Ασία – άρα μια σωστή επιλογή), αλλά και στους κατοίκους της Μοζαμβίκης, οι οποίοι διεξήγαν πόλεμο εναντίον των Πορτογάλων αποικιοκρατών. Αυτή η επιλογή ήταν κάπως προβληματική, επειδή ο αγώνας εκεί δεν ήταν αμιγώς φιλοσοβιετικός. Το χειρότερο ήταν ότι η ομάδα της Μέρκελ έκλεινε το σκετς τραγουδώντας την επαναστατική «Διεθνή», τον επίσημο κομμουνιστικό ύμνο, στα αγγλικά, τη «γλώσσα των ιμπεριαλιστών». Γι' αυτά τα παραπτώματα το Κομμουνιστικό Κόμμα σχεδίαζε να μην απονεμίσει δίπλωμα σε μία από τις καλύτερες μαθήτριες του γυμνασίου –και όλης της περιοχής–, η οποία είχε γίνει ήδη δεκτή στο Ξακουστό Πανεπιστήμιο της Λειψίας (μετονομασθέν σε Πανεπιστήμιο Καρλ Μαρξ το 1953).

Απελπισμένος για τις συνέπειες που θα είχε η σπάνια πράξη εξέγερσης της κόρης του, ο πατέρας της Μέρκελ επικοινωνήσε με τον επίσκοπο, ο οποίος ικέτευσε με τη σειρά του το κράτος να δείξει επιείκεια στην πολλά υποσχόμενη μαθήτρια και στους συμμαθητές της. Η κόρη του Κάσνερ τη γλίτωσε, αλλά πήρε ακόμη ένα μάθημα για τη σκληρότητα ενός κράτους, το οποίο ήταν έτοιμο να ακυρώσει ένα λαμπρό μέλλον για μιαν ασήμαντη σκανδαλιά.

Η ΚΑΓΚΕΛΑΡΙΟΣ είναι μια καθηλωτική πολιτική βιογραφία και ταυτόχρονα μια προσωπική ανθρώπινη ιστορία ενός αουτσάιντερ: μιας χημικού, κόρης πάστορα, η οποία μεγάλωσε στην Ανατολική Γερμανία και κατάφερε να γίνει η άτυπη ηγέτιδα της Δύσης.

Η αναγνωρισμένη βιογράφος Κάτι Μάρτον προσπάθησε να εξιχνιάσει το μυστήριο του πώς η Άνγκελα Μέρκελ το πέτυχε αυτό. Και βρήκε την απάντηση στην πολιτική ιδιοφυΐα της Μέρκελ: στην προθυμία της να μιλάει με τους αντιπάλους της αντί να τους επιβάλλει τη γνώμη της, στη δεξιότητά της να διαπραγματεύεται χωρίς να διακινδυνεύει ό,τι είναι σημαντικό για την ίδια, στην ικανότητά της να διορίζει πολιτικούς αντιπάλους στο υπουργικό σχήμα της και να ασκεί την πολιτική τους, ώστε να μην έχουν καμία δικαιολογία να στρέφονται εναντίον της, στη σεμνότητα να αποδίδει εύσημα σε άλλους για πράγματα που έχουν κάνει από κοινού, στη σοφία της να αποφεύγει εφημερίδες και το Twitter, και στη διορατικότητά της να εκμεταλλεύεται κρίσεις για να υλοποιεί γενναίες αλλαγές.

Η Άνγκελα Μέρκελ, όπως σκιαγραφείται στην ΚΑΓΚΕΛΑΡΙΟ, αποτελεί πρότυπο για όποιον ενδιαφέρεται να κερδίσει και να διατηρήσει την εξουσία παραμένοντας πιστός στο αkéραιο στις ηθικές του πεποιθήσεις – καθώς και για όποιον θέλει να κατανοήσει πώς να γεφυρώσει βαθιά χάσματα στην κοινωνία. Η Μάρτον περιγράφει επίσης και πολλές αμφισβητούμενες συμπεριφορές της Μέρκελ, όπως η περίπλοκη σχέση της με τον πρόεδρο Μπαράκ Ομπάμα, στον οποίο αρνιόταν να μιλήσει κάποια χρονική στιγμή.

**Αυτό το σαγηνευτικό πορτρέτο απεικονίζει
μια γυναίκα που βίωσε απίθανες προκλήσεις προκειμένου
να μεταμορφώσει τη χώρα της και να την επαναφέρει
στο προσκήνιο των διεθνών εξελίξεων.**

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ
www.psychogios.gr

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 26163